

ÚJ ZENEI SZEMLE

KODÁLY-SZÁM
70. SZÜLETÉS-
NAPJA
ALKALMÁBÓL

12.

1952. DECEMBER, III. ÉVFOLYAM

S Z A M

A MAGYAR ZENEMŰVÉSZEK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

ÚJ ZENEI SZEMLE

1952. DECEMBER

III. ÉVFOLYAM, 12. SZÁM

A MAGYAR ZENEMŰVÉSZEK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik minden hónapban

Szerkesztőbizottság:

KÓKAI REZSŐ, MIHÁLY ANDRÁS, SZABÓ FERENC,
SZABOLCSI BENCE, TÓTH ALADÁR

Felelős szerkesztő:

SZELÉNYI ISTVÁN

Tartalom:

<i>Szabó F.</i> : Kodály Zoltán 70 éves	1
Szovjet zeneszerzők üdvözlése	3
A Dolgozó Ifjúság Szövetségének üdvözlése.....	4
<i>Bartók B.</i> : Kodály Zoltán	4
<i>Mihály A.</i> : Kodály Zoltán	6
<i>Szelényi I.</i> : Kodály és a népművészet	9
<i>Kadosa P.</i> : A nevelő.....	11
<i>Tóth A.</i> : A Mátrai Képek	12
<i>Ujjalussy J.</i> : A Psalmus Hungaricus	17
<i>Bárdos L.</i> : „A magyarokhoz“ c. kánon prozódiaja	20
<i>Temesvári J.</i> : Az I. vonósnegyes.....	22
<i>Kristóf K.</i> : Az indulás a korabeli kritika tükrében	26
<i>Péterfi I.</i> : A „Székelyfonó“ operaházi bemutatójának jelentősége	27
<i>Neményi L.</i> : Egy vidéki Székelyfonó-előadás.....	28
<i>Kelen H.</i> : A műdalok	29
<i>Borus E.</i> : A gyermekkórusok	30
<i>Kritika</i> :	32

Előfizetés 1/2 évre: 25.- Ft. Egyes szám ára 5.- Ft

Ma 4185
M. R. OR ERVIN GYŰJTEMÉNYE

M. Z. ZENETUDOMÁNYI

AZ ÚJ ZENEI SZEMLE

1952. ÉVFOLYAMÁNAK TARTALOMJEGYZÉKE

Ünnepeink

Rákosi Mátyás 60 éves	III. 1.
Zeneszerzők felajánlásai Rákosi elvtárs 60. születésnapjára	III. 2.
Április 4.	IV. 1.
Alkotmányunk ünnepe és a zeneművészet	IX. 1.
Zeneszerzőink üdvözllete a szovjet zeneszerzőkhöz a XIX. Pártkongresszus alkalmából	X. 1.
Az Októberi Forradalom 35. évfordulója	XI. 1.

Zeneesztétika, zenetudomány

<i>Ujjalussy J.</i> : A programmszerűség	I. 1.
<i>Vavrinecz Béla</i> : Hozzászólás a népdalfeldolgozások kérdéséhez	I. 10.
<i>Oláh G.</i> : A színpad és a zene kapcsolata	II. 1.
<i>Ujjalussy J.</i> : Operák filmen	II. 4.
A bukaresti Folklór Intézet munkája	II. 10.
<i>Szelényi I.</i> : Az eklekticizmus vitájához	III. 14.
<i>I. Martinov</i> : Nyilatkozat a szovjet zenetudósok munkájáról	III. 24.
<i>Szelényi I.</i> : Beethoven zenéjének dialektikus nyelvezete	IV. 7.
<i>D. Kabaljevskij</i> : A mesterségbeli tudásról	IV. 22.
<i>A. Hacsaturján</i> : Mit értek népi jellegen a zenében	VI. 5.
<i>E. H. Meyer</i> : Beethoven és a népzene	VII. 12.
<i>Lesznai L.</i> : Háború és béke Beethoven »Missa solemnis«-ében	VIII. 13.
<i>Szabó Miklós</i> : Műfordítás, zene, prozódia	VIII. 16.
<i>Hervai J.</i> : Bach szólószonátái újabb kiadásának kérdése	VIII. 23.
<i>Vargyas L.</i> : Bartók Béla délszláv népdalkiadványa	X. 9.
<i>László Zsigmond</i> : Hozzászólás Szabó Miklós tanulmányához	X. 18.
<i>Kiss L.</i> : Pusztafalusi lakodalmas dallamok	X. 20.
<i>J. Kremljov</i> : Liszt Ferenc szimfonikus programzenéje	XI. 18.
<i>K. Laux</i> : A klasszikus hagyomány jelentősége a német zene fejlődésé- ben	XI. 23.

Zenetörténet

<i>V. Vaszina-Groszman</i> : A magyar nép nagy fia. (Liszt Ferenc születésé- nek 140. évfordulójára)	I. 18.
<i>Szabó Ferenc</i> : Bartók-émlékbeszéd.	I. 22.
***: Beethoven	III. 7.
<i>Major E.</i> : Beethoven magyarországi útjai	III. 8.
<i>Szabolcsi B.</i> : Adatok a XVI—XVII. század magyar irodalom- és zenetör- ténéhez	III. 11.
<i>Mihály A.</i> : Beethoven	IV. 2.
<i>Major E.</i> : Beethoven magyarországi útjai (folyt.)	IV. 4.
<i>E. H. Meyer</i> : Beethoven	IV. 10.
<i>Szelényi I.</i> : Bihari	IV. 14.
<i>Major E.</i> : Bihari János verbunkosainak visszhangja a XIX. századi magyar zenében	IV. 15.

<i>Kadosa P.</i> : Beethoven és Magyarország	V. 1.
<i>Bónis F.</i> : Csermák Antal kamarazenéje	V. 10.
<i>Kodály Z.</i> : Magyar táncok 1729-ből	VI. 1.
<i>Somogyi Vilmos</i> : Haydn-vigoperák előadása a Rádióban	VI. 14.
<i>Kristóf K.</i> : Liszt »Munkásdal«-a	VII. 28.
<i>Kristóf K.</i> : Operai események a Tanácsköztársaság idején	VIII. 21.
<i>Lesznai L.</i> : Bartók, mint zeneakadémiai növendék	IX. 3.
<i>H. Hofmann V.</i> : Liszt és Czerny	X. 13.
<i>Kristóf K.</i> : A Vándor-kórus története	XI. 28.

Kodály-szám

<i>Szabó F.</i> : Kodály Zoltán 70 éves	XII. 1.
Szovjet zeneszerzők üdvözlője	XII. 3.
A Dolgozó Ifjúság Szövetségének üdvözlője	XII. 4.
<i>Bartók B.</i> : Kodály Zoltán	XII. 4.
<i>Mihály A.</i> : Kodály Zoltán	XII. 6.
<i>Szelényi I.</i> : Kodály és a népművészet	XII. 9.
<i>Kadosa P.</i> : A nevelő	XII. 11.
<i>Tóth A.</i> : A Mátrai Képek	XII. 12.
<i>Ujfalussy J.</i> : A Psalmus Hungaricus	XII. 17.
<i>Bárdos L.</i> : »A magyarokhoz« c. kánon prozódiaja	XII. 20.
<i>Temesvári J.</i> : Az I. vonósnégyes	XII. 22.
<i>Kristóf K.</i> : Az indulás a korabeli kritika tükrében	XII. 26.
<i>Péterfi I.</i> : A »Székelyfonó« operaházi bemutatójának jelentősége	XII. 27.
<i>Neményi L.</i> : Egy vidéki Székelyfonó-előadás	XII. 28.
<i>Kelen H.</i> : A műdalok	XII. 29.
<i>Borus E.</i> : A gyermekkórusok	XII. 30.

Kritika

<i>Szelényi I.</i> — <i>Kristóf K.</i> : Kétféle kritika	I. 28.
<i>Vargyas L.</i> : A Magyar Népzene Tára I. kötet	I. 29.
<i>Mihály A.</i> : Kadosa—Szabolcsi »Husztli kaland« c. operája	II. 5.
<i>Komor V.</i> : A »Halka« zenéje	II. 8.
<i>Szelényi I.</i> : Szervánszky fuvola-triója	II. 20.
<i>Szelényi I.</i> : Hiroshima-szimfónia	II. 20.
<i>Szelényi I.</i> : Amerikai békedalok	II. 20.
<i>Székely András</i> : Gál Gy. S. Verdi-regényéről	III. 27.
<i>Fodor L.</i> : Az Állami Uráli Orosz Népi Együttes vendégjátéka	IV. 27.
<i>Csillag Lujza</i> : A berlini VIT gyűjteményes énekkari kiadványa	IV. 29.
<i>Kóta M.</i> : Keresztmetszet-opera	IV. 30.
<i>László Zsigmond</i> : Szovjet vendégművészek	V. 24.
<i>Várady L.</i> : A Rádió operafelvételei	V. 25.
<i>Sárközy I.</i> : Kadosa Pál: »Március fia«-kantáta	VI. 9.
<i>Halász K.</i> : Vincze Imre: »Köszöntő« Rákosi Mátyás 60. születésnapjára	VI. 13.
<i>László Zsigmond</i> : Külföldi művészek vendégszereplése	VI. 24.
<i>Péterfi I.</i> : Kósa »Tartuffe« c. operája	VII. 23.
<i>Fodor L.</i> : A Szakszervezetek Központi Művészegyüttese bemutatkozóása	VII. 24.
<i>Csillag Lujza</i> : G. A. Dmitrevszkij: Kórustan és kórusvezénylés c. könyve	VII. 25.
<i>F. L.</i> : A Kreuz-kórus budapesti vendégszereplése	VII. 28.
<i>Fodor L.</i> : A Vasas Ének- és Zenekarok szemléjének tanulságai	VIII. 25.
<i>Szelényi I.</i> : Szervánszky E.: »Vasból való vár« c. mesejátéka	IX. 17.
<i>Króó Gy.</i> : E. H. Meyer: »Musik im Zeitgeschehen« c. könyve	IX. 19.
<i>Kristóf K.</i> : Román Zenei Hét a Magyar Rádióban	IX. 21.
<i>Jemnitz S.</i> : M. Barvik »El a kezekkel Koreától!« c. kantátája	X. 31.
<i>Sárai T.</i> : Sugár Rezső oratóriuma	XI. 30.
<i>Szelényi I.</i> : Farkas Ferenc szimfóniájának programmszerűsége	XI. 36.
<i>Szelényi I.</i> : Lajtha László V. szimfóniája	XI. 38.
<i>Péterfi I.</i> : A berlini Komische Oper vendégszereplése	XI. 39.

<i>Kovács János</i> : Sztaszov : Muszorgszkij	XI. 40.
<i>M. K.</i> : <i>Bartók Béla</i> : Népzene és a szomszéd népek népzéje	XI. 41.
<i>Sz. I.</i> : <i>Georgescu</i> vendégszereplése	XII. 32.

Előadóművészet

<i>Veszprémi L.</i> : Hozzászólás zenei előadóművészetünk kérdéséhez	IX. 12.
<i>Hernádi L.</i> : Zenei előadóművészetünk kérdései (hozzászólás)	IX. 14.
<i>Enyedi Gy.</i> : Művészek és művészet a Rádióban	X. 5.
<i>Garay Gy.</i> : Hozzászólás »Zenei előadóművészetünk kérdéseihöz«	X. 7.

Zenepedagógia

<i>Kozma E.</i> : Beszámoló a Zeneművészeti Főiskola működéséről	I. 12.
<i>Zathureczky Ede, Weiner Leó, Szabó Ferenc, Kadosa Pál, Gát József</i> : A főiskola tantervi újításai	I. 15.
<i>Somogyi László, Bartha Dénes, Oláh Gusztáv, Gáti Zoltán</i> : A Zeneművészeti Főiskola tantervi újításai (folytatás)	II. 15.
<i>Kenyeres Á.</i> : Zeneoktatásunk szervezeti reformja	V. 4.
<i>Várnai Klára</i> : Konzervatóriumi hangversenyünnepségek	VI. 19.
<i>Vincze I.</i> : Zeneszerzés-tanításunk néhány problémája	VIII. 2.
<i>Guth Z.</i> : A Művészeti Dolgozók Szakszervezete Zenésztovábbképző Isko- lájának feladatai	VIII. 27.
<i>Somogyi Vilmos</i> : A Közlekedési Szakszervezet Zeneiskolájának műkö- dése	VIII. 28.

Szórakoztatózene

<i>Gyöngy P.</i> : A tánczene problémáiról	V. 8.
<i>Várady L.</i> : A zene szerepe az operetben	IX. 8.

Zenei élet, beszámolók

Beszámoló a magyar kulturális küldöttség Szovjetunióbeli útjáról	I. 24.
<i>M. Barvik</i> : A Csehszlovák Zeneszerzők Szövetségének működése	II. 11.
<i>A. Bush</i> : Az Angol Munkás Zeneegyesület	II. 13.
<i>Asztalos S.</i> : Szovjet kórusművek bemutatója	II. 22.
<i>Karczag Gy.</i> : Kína népi együttese	II. 24.
<i>K. V. Molcsánov</i> : Magyarországi benyomások	III. 4.
<i>L. Hrisztianszen</i> : Nyilatkozat az Urali Népi Együttes célkitűzéseiről ..	III. 25.
<i>I. Martinov</i> : A Szovjet Zeneszerzők Szövetségének plénuma	V. 16.
<i>Z. Lissa</i> : A lengyel zene Fesztiválja	V. 19.
A Szovjetunióban járt művészküldöttség beszámolója	V. 27.
Magyar művészek a berlini Beethoven-ünnepségeken	V. 28.
<i>M. Popov</i> : Nyilatkozat a mai bolgár operáról	V. 30.
<i>Tokaji A.</i> : A Magyar Rádió szimfónikus zenekarának lengyelországi szerep- lése	V. 31.
<i>Káldor J.</i> : A tapasztalatcsere-hangversenyekről	VI. 17.
<i>Sz. M.</i> : Állami zeneszerzői megbízások	VI. 21.
A magyar zeneművészek tiltakozása a letartóztatott francia békeharcosok ügyében	VI. 23.
<i>R. Zaharov</i> : A balettalkotásról	VI. 23.
A berlini Beethoven-ünnepségek zenetudományi tanácskozásai	VI. 25.
A Német Zeneszerzők Szövetségének munkaprogramja	VI. 26.
<i>Zathureczky Ede</i> hangverseny-körútja	VI. 28.
<i>Szűvai M.</i> : Beszámoló a Zeneművész Szövetség 1952. I. félévi munkájáról ..	VII. 1.
<i>Csenki I.</i> : Az Állami Népi Együttes hangverseny-körútja	VII. 5.
<i>Mura P.</i> : A Gördülő opera munkája	VII. 19.
<i>J. Kapr.</i> : Az idej csehszlovák állami zenei díjak	VII. 20.
<i>L. E.</i> : A Kreuz-kórus budapesti vendégszereplése	VII. 27.

Az Erkel-film nemzetközi kitüntetése	VIII. 1.
Sárközy I.: A Bolgár Zeneszerzők Első Plénuma	VIII. 7.
A Népművészeti Intézet ankétja	VIII. 29.
Vidéki hangversenyélet	VIII. 29.
Sz. M.: A Zeneművész Szövetség konzultációs csoportjainak működése	IX. 24.
A Német Demokratikus Köztársaság zenei élete	IX. 25.
Az 1952. évi Prágai Tavasz	IX. 26.
Ifjúsági Zenei Napok	X. 4.
Ismertető a Magyar Zeneművészek Szövetsége könyvtáráról	X. 27.
Kadosa P.: Beszámoló a Német Zenei Plénumról	XI. 26.
L. E.: Külföldi vendégeink Magyarországról	XI. 43.

Zenei intézmények

Kamarás R.: A Népművészeti Intézet legközelebbi feladatai	III. 16.
Tardos B.: Az Országos Filharmónia feladatai	III. 20.
Fehérvári J.: Hanglemezgyártásunk kultúrforradalmunk szolgálatában ..	IV. 25.
Lékai E.: Zeneműkiadásunk mérlege	V. 22.

Vita

Vita a programmszerűségről	I. 7.
A »Szelistyei asszonyok«, »Déryné«, Fővárosi Népi Zenekar, Vidéki Népi Zenekarok, Hernádi L. előadásának vitája	II. 26.
Mihály A. II. szimfóniájának vitája	III. 28.
Szamosi Lajos előadásának vitája	VI. 29.
Maróthy Gy.: Vita a pengetős- és esztrádzzenekarok kérdéséről	X. 30.
Az Ifjúsági Zenei Napok vitája	XI. 2.

Hírek

I. 32. — II. 30. — III. 30. — IV. 32. — V. 32. — VI. 30. — VII. 30. — VIII. 30. —
IX. 29. — X. 32. — XI. 44.
A római szám a füzet, az arab az oldal számát jelzi.

KODÁLY ZOLTÁN 70 ÉVES

Az élő zeneszerző alkotó munkájáról nehéz végleges ítéletet mondani. Több egymással élesen ellentmondó tényező; rendkívüli módon megnehezíti a tiszta, reális kép kialakulását. Ezen tényezők éles ellentmondása gyakran megzavarja és tévútra vezeti a kortársak ítélőképességét. A kép, mely kialakul, ezért állandóan változik, állandóan módosul, mert az egymással ellentmondó tényezőkből hol az egyik, hol a másik az, amelyik döntő módon befolyásolja a bírálatot.

Még a zeneművészeti alkotásoknak is mindenekelőtt különböző az életképessége, más- és más az életkora. Vannak művek, amelyek igen hatásosaknak mutatkoznak a bemutatón, harmadszori hallgatásra azonban menthetetlenül elavultnak érezzük azokat. Vannak művek, amelyek szenzációsan feltűnő sikert nem aratnak a bemutatón, de mennél többször halljuk, annál több művészi értéket, annál több igazi szépséget és mélységet fedezünk fel bennük. Egy zeneszerző alkotóművészetének megítélésében pedig fokon éppen ezért két egymással szervesen összefüggő tényező a döntő. Ez pedig: a művek időtálló életképessége és az, hogy a dolgozó nép a zeneszerző zenéjét megértse és megszeresse, mélyen és elválaszthatatlanul magáénak érezze.

Ha az időtállás és a legnemesebb értelemben vett népszerűség a legfőbb próbák a zeneszerzői munkásság megítélésében, úgy különösen az, ha az évszázados bilincseitől megszabadult dolgozó népünk társadalma és zenei közvéleménye ma mérlegre teszi, mi az, amit elfogad, mi az, amit elidegeníthetetlenül magáénak érez a 70 éves Kodály alkotóművészetéből, mi az, ami mindenfajta kizsákmányolást felszámoló és szocializmust építő új társadalmi viszonyok között is időtálló, élő, ható, a fejlődést inspiráló szellemi és művészi erő Kodály életművében. A 70 éves Kodály életműve felett ma még nem mondhatunk, nem is akarunk mondani végső ítéletet. Már csak azért sem, mert az ma még nem befejezett. Kodály ereje teljében fáradhatatlanul dolgozik, sok fontos művészi és tudományos terve, sok már elkezdett munkája vár megvalósulásra és befejezésre. Ha részleteiben is elmélyülő, végső értékelést ma még nincs módunkban kialakítani, nagy vonalakban azonban a Kodály-i életműből ma már sok mindent tisztán láthatunk. A kép, amely Kodály művészetéről a szemünk előtt kialakult, eléggé meggyőző, eléggé reális ahhoz, hogy annak főbb vonásaira és főbb jellegzetességeire minden aggályoskodás nélkül, bátran és biztosan rámutathatunk. Ezt kötelességünk megtenni a 70 éves Kodályt szeretettel és elismeréssel ünneplő Népköztársaságunk zenei közvéleménye előtt, de elengedhetetlenül szükséges ezt megtennünk a szocialista eszmeiség irányában fejlődő zenekultúránk helyes úton való gyors és zökkenőmentes fejlődése érdekében is, mert rámutatva a Kodály-i életmű gazdag értékeire és eredményeire, alkalom nyílik arra, hogy a Magyar Népköztársaság zeneszerzői, előadóművészei, zenetudósai és pedagógusai véglegesen tisztázzák emberi, politikai és művészi viszonyukat avval, akinek akár közvetve, akár közvetlenül mindnyájan a tanítványai.

Minden nagy művészetben a nagy vonásaiban visszatükröződő élet elemi erővel feltörő igazsága akarva-nemakarva még akkor is szóhoz jut, ha alkotója az emberi lét, a társadalmi fejlődés igazságát a maga végső konzekvenciájában nem is látja tisztán és tudatosan. Népi demokráciánk közvéleménye meghallja a Kodály műveiből kicsendülő mély művészi és emberi igazságot, meghallja azt, hogy Kodály zenéje mindig mélyen emberi megnyilatkozás, mögötte mindig ott érződik a nemesen érző és gondolkodó ember, aki akár a jelenről, akár a múltból beszél, akinek mondanivalói minden részleteivel akár egyet értünk, akár nem, zenéjéből melegen árad a humánnum tiszta fénye, hiteles, őszinte és becsületes szándékú minden taktusa.

Művészetében, mint egy rendkívüli éles gyűjtőlencse fókuszában összefogva, sajátos magyar színekkel gazdagítva érvényre jutnak a letűnt századok zeneművészetének legértékesebb, legnemesebb haladó hagyományai. Kodály zenéjéből kiérződik Palestrina, Bach, Mozart, Beethoven, Liszt és Muszorgszkij halhatatlan remekműveinek művészi és emberi igényessége. Kodály zenéjében mindenekelőtt új életre

ébred magyar zenei multunk minden időtálló, minden életképes, minden valóban értékes hagyománya. Elsősorban az évszázadok könnyében és szenvedésében csodásfényű drágakövé csiszolódott, remekbeszabott magyar parasztdalok felbecsülhetetlen értékű gazdag világa, népünk szabadságharcainak szenvedélyesen lelkes tüzétől megihletett verbunkos zenénk büszke szárnyalása.

Kodály zenéjének tösgyökeres magyarságában dolgozó népünk önmagára ismer, Kodály zenéjét ezért elidegeníthetetlenül sajátjának érzi és a magyar nép letörhetetlen, minden akadályon és nehézségen mindig diadalmaskodó alkotóerejének egy legkimagaslóbb zenében való megnyilatkozását látja. Azért az áldozatkész, felbecsülhetetlen értékű és úttörő tudományos munkájáért pedig, amit egy életen keresztül a népdalkutatás és gyűjtés terén végzett, dolgozó népünk mély hálával és a legnagyobb elismeréssel adózik. És megérdemelten, mert népzenénk hallatlan gazdagságú kincsházának feltárása Bartók mellett elsősorban Kodály nevéhez fűződik. Népünk, ha nem is mindig tudatosan, de ösztönösen sejti a Kodály-i életmű ezen szektorának egész összefüggéseiben ma még talán fel sem mérhető társadalmi, politikai, tudományos, művészi és kulturális nagy jelentőségét.

Ezek azok, amik mint a Kodály-i életmű közvetlen kisugárzása, szocializmust építő magyar népünk soha nem látott fellendüléssel fejlődő szellemi és érzelmi életére rávetik sugarukat. A Kodály-i életmű azonban nemcsak önmagában, közvetlenül él és hat. Közvetve kihat zenei életünk minden megnyilatkozására, kihat zeneművésztünk fejlődésére, zenénknek az új társadalmi viszonyoknak megfelelő kialakulására. A felszabadulás utáni új magyar érzések és gondolatok, mai életünk új élményeinek zenei kifejezésében, megszövegezésében és megformálásában ma és a jövőben hosszú ideig éreztetni fogja művészi és tudományos eredményeinek építő, ösztönző és termékeny hatását.

Történik ez már csak azért is, mivel mindnyájan, akik csak valami szerepet játszunk zenénk további kialakításában, közvetve, vagy közvetlenül Kodály tanítványai vagyunk. Persze, szép számmal akadnak negyed, fél és háromnegyed tanítványok is. De nincs magyar zenész, akinek művészi kialakulására közvetve, vagy közvetlenül, tudatosan, vagy öntudatlanul a Kodály-i életmű ne hatott volna rendkívüli intenzitással. Mindnyájan Kodály tanítványai vagyunk. Az egyik így, a másik úgy. Az egyik inkább a külsőségeiben, mereven és gúpiesen az. A másik inkább a Kodály-i életmű lényegéből merít és gazdagítja művészi tudását, gazdagítja művészi egyéniségét, inkább az élet új körülményeinek megfelelően, inkább társadalmi és szellemi életünk szocialista eszméiségenek értelmében fejleszti és építi tovább Kodály művészetének nagy eredményeit.

Persze az igazi tanítvány nem az, aki aprópénzre váltja a Kodály-i életmű művészi szépségeit és annak fényében egy életre meghűzta magát. Van olyan is, aki a Kodály-i életmű merész ívelésű és nagyvonalú épülettének el nem használt téglamaradványaiból épít magának egy szerény és meghitt művészi otthont. Az igazi tanítvány többre tör, tanítványi mivolta többre kötelezi őt. Az igazi tanítványt olyan új életmű kialakítására kötelezi, mely dolgozó népünk szolgálatában méltó folytatása mindannak, amit Kodály más társadalmi és történelmi körülmények között pár évtizeddel ezelőtt elkezdett. Az utat, amely a cél felé vezet, társadalmi körülményeink és új, virágzó életét építő népünk eszmevilága egyértelműen meghatározzák. Ez az út világosan kirajzolódik a marxizmus-leninizmus zenei alapelveiben. Ez az út mind a Szovjetunióban, mind a népi demokratikus országokban azonos út. Ez az út ma mindenütt a világon a zeneművészet haladásának egyetlen lehetséges útja.

Az igazi Kodály-tanítvány ezen az úton folytatja mesterének tanítását és életművének eredményeit. Művészte mindenekelőtt még mélyebben eressze gyökerét népzenénk hallatlan gazdag és sokrétű érzésvilágába. Eszmei mondanivalójának fényében tárja fel, széles alapokon fejtsse ki annak minden érzésszerű és művészi szépségét. Művészetének kifejező ereje mindenekelőtt merítsen a zeneművészet nagy klasszikusainak haladó hagyományaiból. Különösen ápolja a magyar zene azon értékes hagyományait, amelyekben a forradalmi romantika és a szocialista hazaszeretet kifejezésére oly sok és értékes ösztönzést talált. Művészte mindenekelőtt népünk békés alkotó életének, egy jobb és emberibb jövőjéért folytatott harcainak új valóságát tükrözze vissza. Tegye ezt bátran és a jövőbe előremutatva, érzékeltetve a sorsát maga irányító népünk jövőjének nagyszerű és lelkesítő perspektíváit. Tegye ezt úgy, hogy zenéjének minden taktusából áradjon a művészi és emberi igazság nemes erkölcsisége és a humánus emelkedett tisztaságának melegen áradó fénye.

Ezen az úton haladva lehetünk csak Kodály igaz tanítványai. Ezen az úton járva tudjuk Kodály életművéből a sok igazán értékeset és igazán maradandót méltó

módon gyümölcsöztetni és folytatni. Csak ezen az úton járva érhető el az, hogy a Kodály-i életmű — közvetlenül és közvetve — szocializmust építő népünk anyagi és szellemi felemelkedésének oly mértékben váljon megihletőjévé, mint ahogy művészete és tanítása mélyen népünkben és népünk múltjában gyökerezik, mint ahogyan művészete a valóságtól megihletett igaz és nagy művészet, mint ahogyan a Kodály-i életmű a felszabadulás után értelmet és realitást nyerve bátran előre és messzire a jövőbe mutat.¹

SZABÓ FERENC

SZOVJET ZENESZERZŐK ÜDVÖZLETE

ÜDVÖZLET KODÁLY ZOLTÁNNAK

(A zeneköltő 70. születésnapja alkalmából)

„A művésznak éreznie kell, hogy része a tömegnek, de azt is át kell éreznie, hogy tehetősége a tömeg érzéseinek kifejezésére kötelezi. Érti, hogy népből kiemelkedve annak egyben teremtő része, a mai idők muzsikusa, prófétája és szószólója, népe törekvéseinek, ábrándjainak és kétségeinek kifejezője . . . »

Ezeket a szavakat mondta 1946-ban a nagynevű magyar zeneszerző : Kodály Zoltán. Mint lánglelkű hazafi, egész életét népe szolgálatába állította és az igazi nemzeti kultúra fejlődésének szentelte.

Századunk elején, midőn az európai zeneművészeten elhatalmasodtak azok a veszedelmes, dekadens irányzatok, amelyek végül is a formalizmus torz fejlődéseirehöz vezettek, Kodály Zoltán barátjával és művésztársával, Bartók Bélával együtt a népi művészet kiapadhatatlan forrásához, az addig alig ismert és jóformán feltáratlan magyar népdalhoz fordult. Tanulmányozták a nép életét; feljegyezték a mesterkéletlen népdalokat és népi táncokat. Oly mélyen és tökéletesen behatoltak a népi zene lényegébe, annyira magukévá tették annak kifejező formáit és jellegét, hogy nemcsak összeforítottak az egyszerű paraszti életével; szokásaival, hanem a népi dalstílus szerves részévé vált zenei gondolkodásuknak.

A két zeneszerző sokesztendő önfeláldozó munkája több ezer népdal összegyűjtését eredményezte és új fejezetet nyitott az európai népzene-kutatás történelmében, egyben pedig megismertette a zenei világgal a magyar népzene legszebb gyöngyeit.

Kodály Zoltán személyében szerencsésen egyesül az ihletett művész a hatalmas tudású kutatóval. Énekes és hangszeres, szimfónikus és énekkari műveivel, népzene-kutatásaival és népdalgyűjteményeivel jelentősen gyarapította és gazdagította a magyar kultúra kincsesházát.

Minden alkotása a magyar nép lelki gazdagságáról s a szabadságért és függetlenségért folytatott kitartó és hosszú harcáról tesz tanúságot. Ebben áll Kodálynak a nagy elvekért küzdő, becsületos művészpatriótának, a magyar zene hűséges védelmezőjének életcélja és nagysága.

Munkássága nemcsak Magyarországon nyerte el méltó elismertetését, hanem messze, hazája határain túl is.

Jól tudjuk, hogy az új demokratikus Magyarországon Kodály nevét milyen szeretettel és tisztelet övezi. Nevelőmunkájának termékeny hatását igen sok magyar zeneszerző érezheti, akár közvetlenül, akár közvetve voltak tanítványai.

A szovjet zenei hallgatóság köréből forró rokonszenvet váltottak ki az olyan kimagasló Kodály-művek, mint a »Háry János«-szvit, amelyet a magyar zene ize-szine át meg áthat, vagy a csodálatos »Galántai táncok«, a »Kállai kettős« táncának elbűvölő melódija, a ragyogó népdalfeldolgozások és sok egyéb.

Nemrégben Moszkvába érkezett a Magyar Népzene Tára hatalmas gyűjteményének első kötet. Ez a kötet több mint ezer tudományosan feljegyzett és feldolgozott népdalt tartalmaz. A teljes sorozatot, amely Kodály irányítása alatt és személyes szerkesztésében kerül kiadásra, összesen 20 kötetre tervezik. Ismerjük Kodály kivételesen érdekes és mélyreható megfigyeléseit, amelyekkel sikerült megállapítania a magyar és a marij, csuvas, vogul és osztják népzene közötti rokoni kapcsolatokat.

¹ A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelenő »Zenetudományi tanulmányok Kodály Zoltán hetvenedik születésnapja alkalmából« című tanulmánykötet részére készült cikk. A M. Tud. Akadémia engedélyével közöljük.

Kodály Zoltán 70. születésnapját alkotóerejének teljes virágában ünnepli; a zeneszerzés és zenetudomány területén egyaránt fáradhatatlanul folytatja alkotó tevékenységét. Mint a mai magyar zeneszerzőgárda elismert vezető egyénisége, minden cselekedetével arra törekszik, hogy egészséges, realista törekvésű elveket szolgáljon nemcsak a nemzeti zeneművészet, hanem a nemzetközi kulturális kapcsolatok terén is, szolgálva egyszersmind a béke ügyét és a demokráciát.

A Szovjetunió zenei társadalma Kodályt a nép művészeként tiszteli, igazi haladó zeneszerzőnek ismeri el, akinek minden törekvésével áthatja az egyszerű ember, az igazság és a béke iránti szeretet. A szovjet zenei élet személyiségei forró baráti üdvözlétüket küldik Kodály Zoltánnak és hosszú évekig tartó egészséget kívánnak neki, hogy minél tovább alkothasson hazája művészetének és a mai élenjáró demokratikus kultúrájának javára.¹

T. HRENNYIKOV — J. SAPORIN — K. MOLCSÁNOV
(Moszkva)

A DOLGOZÓ IFJÚSÁG SZÖVETSÉGÉNEK ÜDVÖZLETE

Kodály Zoltán kétszeres Kossuth-díjas zeneszerzőnek!

A magyar ifjúság mély tisztelettel és meleg szeretettel köszönti Önt 70. születésnapja alkalmából.

A magyar ifjúság nagyon szereti Önt és zenei alkotásait. Az Ön nagyszerű alkotói munkássága hatalmas mértékben járult hozzá ifjúságunk neveléséhez, zenei műveltségének fejlesztéséhez, művei száz- és százakkal ismertették és szerették meg a zenét. Köszönjük, hogy feltárta előttünk népünk művészetének sokáig rejtett csodálatos kincseit és felszínre hozta és a műzene magas színvonalára emelte a népünk örömeiből, bánatából igazgyöngyként termelt népdalokat.

A magyar ifjúság nevében azt kérjük, hogy hatalmas tudásával és tehetségével ábrázolja és fejezze ki mai életünket, gondolatainkat, harcainkat. Új életünket ábrázoló dalai neveljék az ifjúságot hazaszeretetre, békeharcra, fejlesszék nemes erkölcsi tulajdonságait, jövőbevetett hitét, kultúrátlóságát, zenei ízlését.

Kívánjuk, hogy még sok-sok esztendőt érjen meg jó egészségben, friss alkotóerőben és a jövőben is számos nagyszerű művel gazdagítsa a magyar zene kincsházát.

Dolgozó Ifjúság Szövetsége Központi Vezetősége

KODÁLY ZOLTÁN

Az idei zenei évadnak legnagyobb jelentőségű zenei bemutatója Kodály Zoltán két dalának első előadása volt a Filharmonikus Társaság január 10-i estélyén. A napi sajtó nagyrésze ezt azzal „meltányolta”, hogy Kodály művészetét a legesújabb kritikával illette (Pesti Hírlap, Budapesti Hírlap, Pesti Napló, Az Ujság, Magyarország), sőt az egyik (Magyarország) személyét is megtámadta.

Ezt a rendszeres hajszát nem hagyhatom szó nélkül.

Egy idő óta kiváló szeretettel szokták bizonyos zenei körök személyemet Kodály Zoltán ellenében kijátszani. Úgy szeretnék feltüntetni a dolgot, mintha a köztiünk levő barátságot használná ki Kodály érvényesülésére. Ez a legotrombább hazugság.

¹ Ezt a cikket a szerzők a M. Tud. Akadémia kiadásában megjelenő „Zenetudományi tanulmányok Kodály Zoltán hetvenedik születésnapja alkalmából” című tanulmánykötet részére küldték. Itt a M. Tud. Akadémia szives engedélyével közöljük. A Szovjetszkaja Muzika 1952 évi. decemberi számában is megjelent.

Kodály mint zeneszerző napjaink legkiválóbbjai közé tartozik. Művészetének kettős gyökere, éppúgy, mint az anyémé, a magyar paraszttzenéből és az új francia zenéből sarjadzott ki. De kettőnknek ebből a közös talajból kinőtt művészte már a kezdet legkezdetén is teljesen elütött egymástól (rosszhiszeműség vagy tudatlanosság állíthatja csak Kodályról, hogy ő »utánzó«). Néhányan támadói közül azt hánytorgatják fel, hogy zenéje erőtlenebb, kevésbé eredeti stb., mint az anyém. Nem az én feladatomban, hogy a kettőnk művei közt megnyilvánuló stílusbeli és tartalmi különbségeket pontosan körülírjam. Lehet, hogy Kodály zenéje nem olyan »agresszív«, lehet, hogy formában kevésbé távolodik el bizonyos hagyományoktól, lehet, hogy nem annyira »zabolátlan töbzódások«, mint inkább nyugodtabb szemlélődések kifejezője. De épp ez a lényeges különbség, mely mint teljesen új, teljesen eredeti zenei gondolkozásmód jut zenéjében napvilágra, teszi annyira értékesé zenei mondanivalóját. Alig akad egy-két jelenkori zeneszerző, — a hazaiakról nem is szólva, — akik olyan új értékeket tudnának alkotni, mint vonóshármasa, szóló-gordonkaszonátája vagy két zenekari dala. És a magyar földnek ezeket a kincseit akarják itt nálunk bizonyos emberek — ki tudja, miféle alattomos szándékkal — sárba taposni. Akit Ady »Sírni« dalának zenéje nem rendített meg lelke legmélyéig, az vagy süket, érzéketlen fabáb, vagy elfogultan rosszhiszemű. Íme ez az én véleményem Kodály zenéjéről, az anyém, akit Kodály támadói szeretnek újabban »a legnagyobb magyar zeneszerző«-ként aposztrofálni. Hiszen lehetséges, hogy én nem értek ezekhez a dolgokhoz, csak ők, de akkor hogyan lehetek én mégis olyan »nagy« zeneszerző? Nyilvánvaló, hogy ezek az urak vagy itt, vagy ott súlyos tévedésbe estek. (Én mindenestre szívesen viselem részükről történő esetleges lefokozásomat.)

Szerencsére a Kodály-kérdés nem itthon, hanem külföldön fog eldőlni. Kodálynak eddig eltemetett művei egy bécsi kiadócégtől jóvoltából sűrű egymásutánban fognak a legközelebbi jövőben megjelenni, tehát nemsokára meghalljuk róluk a külföld véleményét. És akkor majd megismétlődik az a sajátságos jelenség, amelynek a közelmúltban egy más »kérdéssel« kapcsolatban tanúi lehettünk: az imént még teli szájjal szitkokat okádó urak jámbor bárányokká, sőt — urambocsá — lelkes rajongókká fognak vedleni.

Hallom megrovó megjegyzésüket: belőlem az »elfogult barát« beszél. Csakhogy itt megint a sorrendet vétették el: nem azért becsülöm Kodályt, mint a legjobb magyar zenészt, mert barátom, hanem azért lett egyetlen barátommá, mert (nagyszerű emberi kvalitásait eltekintve) a legjobb magyar zenész. Hogy e barátság hasznának legjavát én láttam, és nem Kodály, ez újból csak az ő nagyszerű képességeit és félreálló önzetlenségét bizonyítja. Küzdelmeket nem éppen nélkülöző pályámon mindenkör bátran és nyíltan mellém állott, soha fáradságot nem kímélt, ha érvényesüléséről volt szó.

Bámulatosan biztos és gyors ítélőképességének köszönhetem akárhány művemnek végleges, az eredetinel tökéletesebb kialakulását. Mégis csak sajátságos, hogy a »legnagyobb magyar zeneszerző«-re ez a »quantité négligeable« — amilyennek most Kodályt feltüntetni óhajtják — ilyen lényeges hatást tudjon gyakorolni pedagógiai képességivel.

Magától értetődő, hogy zenei hivatalos köreink ezt a páratlanul biztos meglátó erőt kitessékelik az őt megillető helyről, megakadályozzák, hogy fiatal zeneszerzőinket zenei főiskolánkon ő irányíthassa. De várhatunk-e mást tőlük? Hiszen Kodály a legnagyobb magyar zeneszerző pedagógusunk!

Hogy a magyar zenefolklore mit köszönhet neki, azt az illető szakemberek jól tudják. Kutatóvágya, kitartó szorgalma, alapossága, tudása és éleslátása őt tette a magyar paraszttzene egyetlen alapos ismerőjévé. Ezen a téren senki sem érte el őt.

Ezt az embert, akinek a magyar kultúra annyit köszönhet, ezt támadják úton-útfélen, hol hivatalos körök, hol »kritikusok«. Mindenképpen meg akarják akadályozni, hogy nyugodtan dolgozhasson kultúránk javára, és teszik ezt, miközben a magyarság kultúrfölényének fontosságát harsogják, ők, a tehetségtelenek, a tétlenek, a senkik.

Ezt akartam elmondani...¹

BARTÓK BÉLA

¹ Megjelent a *Nyugat* c. folyóirat 1921-es évfolyamában.

KODÁLY ZOLTÁN

Kodály Zoltánt ünnepli 70. születésnapja alkalmából ezekben a napokban az egész magyar nép, a muzsika minden igaz barátja, a haladás minden igaz híve. Ez az ünnepelés nemcsak köszönet egy kimagasló művészi oeuvre-ért, hanem köszönet egy harcoss életért is, mely a magyar nép szolgálatában telt el, köszönet azért, hogy akadt művész Magyarországon történelmének legnehezebb korszakában, aki csodálatos alkotó-képességét teljesen népe, nemzete fontos kérdései megoldásának szolgálatába tudta állítani. Ez az ünnepelés tehát egyszerre szól Kodálynak a világraszóló jelentőségű zeneszerzőnek, a tudósnak és egy nagy magyar népi, nemzeti kulturális mozgalom kezdeményezőjének és vezérének.

Természetesen, Kodályban ez a három nem külön-külön, vagy egymás mellett van meg, hanem együtt, szoros egységben, egymástól elválaszthatatlanul alkotva a nagy nemzeti poéta jellemét. Ha Kodály új, nemzetét teljesen kifejező nagy magyar zenét teremt, vagy összegyűjti és példátlan tudományos pontossággal rendszerezi a magyar népdalt, vagy ha mozgalmat vezet népünk zenei nevelése érdekében: egyet tesz. És ennek a tevékenységnek döntő rúgója mindig a nép szeretete, határtalan bizalom a nép teremtő erejében, tiszta emberségében, fejlődőképességében és az a lángoló meggyőződés, hogy művész számára nincs más út, mint a népből kiindulva a néppel együtt dolgozni fáradhatatlanul a nemzet felemelkedésén. Kodály számára Magyarországon elsősorban a parasztság jelenti a népek azt a részét, amely alapot ad az egész nemzet kultúrájának nemzetivé válása és fejlődése számára. De semmiképpen sem jelent ez nála egyoldalú paraszttromantikát. Kodály számára a paraszti kultúra nem végcél és nem ideál, hanem kiinduló pont. Tudja, hogy a magyarság elmulasztotta történelme folyamán azt, hogy művészi zenéje megteremtésénél ebből az alapból induljon ki. És vállalja azt a feladatot, hogy nemzeti fejlődésünk sajátos körülményei következtében elkésve megteremti a magyar zene számára ezt az elindulást, ezt a kulturális alapot. Kodályt a parasztság azért érdekli, mert zenéje a nemzet zenekultúrájának kiinduló pontja lehet. Nem leválasztani, elhatárolni akarja a parasztságot a nemzettől, hanem összefoglalni, egységbe vonni. Nem jelenti ez semmiképpen sem azt, hogy érzéketlen a többi dolgozó réteg problémái iránt. Kórusokat ír a munkások számára, lángoló szavakat intéz az értelmiséghez a nemzet kulturális egysége érdekében. Egységes nemzetet akar teremteni (ha másképpen nem, hát zenében), amely magyar nyelven, fiatalon és bátran dalol. És ennek a szándékának megvalósításánál elkerülhetetlenül beleütközik a magyar uralkodó osztályok ellenállásába. Ennek az ellenállásnak alapja a magyar uralkodó osztály elkötelezettsége a vezető külföldi imperialistákkal, elsősorban a hazánk felé terjeszkedő német-osztrák imperializmussal, és a magyar tőkésék, földesurak olthatatlan gyűlölete a nép, a paraszt, a munkás iránt, páni félelme ezektől az osztályoktól, leküzdhetetlen rettegése attól a politikai veszélytől, hogy a magyar értelmiség, amelyet megvásárolt, korrumpált, melynek szellemét gúzsba kötötte, alkotó erejét megbénította, rátalál az igaz útra, a néppel, parasztokkal és munkásokkal való összefogás útjára.

A harc fő jelszava a magyar népdal volt. A magyar népdal felkutatása, rendszerezése a zenetudományban, hangjának kivirulása műzenénkben, széles tömegzenei mozgalom kialakítása a népzene ismerete és szeretete alapján. 1905-ben kezd el Kodály népdalgyűjtő útjait és 1906-ban csatlakozik hozzá nemzeti zenénk másik hatalmas géniusza, Bartók Béla. De mit jelentett 1905-ben Magyarországon népdalt gyűjteni? Mit jelentett az, hogy dalokat gyűjtő fiatal zeneszerzőknek volt bátorságuk ezekről a népdalokról kijelenteni azt, hogy a legcsodálatosabb emberi érzéseket rejtik, hogy formájuk tökéletessége a klasszikus dallamok nemes veretével mérhető csak össze? Hogy ezek a dallamok az igazán magyar, a valóban nemzeti hangot képviselik? Mit jelentett, ezeket a dallamokat kiadni? Kamarazenét, baletteket, zenakari műveket írni anyagukból? Ez szakítást jelentett az akkori magyar zenében uralkodó

állapotokkal, szakítást jelentett az akkori magyar zené nyárspolgári elmaradottságával. Budapest ebben az időben már komoly zenei központ. Van kiváló konzervatóriuma, Operaháza, zenekarai, vannak komoly tudású zeneszerzői, akik képesek jó fölkészültségű zenészeket nevelni. De az 1905-ös magyar zeneéletnek mégis az az alapgondata, hogy kötelességünk a német romantikát majmolni, sőt, hogy ez egyetlen lehetőségünk. Ez a művelt magyar nyárspolgár véleménye akkor, a műveletlen nyárspolgár pedig a nép közé ontja a felszínes, ízléstelen, álnemzeti magyar nóták tömegét. Kodály vállalta a szakítást és vállalta az ezzel járó támadásokat. Csodálatos, hogy őt és Bartókot, ezt a két hatalmas tudóst, rendkívüli kultúrájú zeneszerzőt, a magyar művelődésnek ezt a két géniuszát, szinte egész életen át kíséri ú. n. »művelt« uralkodó osztályaink részéről a barbárság, a parasztság, röviden a műveletlenség vádjai. Ha valahol, úgy ebben az esetben teljesen bebizonyították uralkodó osztályaink, mennyire képtelenek a nemzeti kultúra emelésére, sőt hogy mennyire kerékkötői, gáncsolói annak. De volt egy rövid korszak, melyben nemcsak hogy szüneteltek a Kodály ellen irányuló támadások, hanem Kodály meg is kapta a gyakorlati lehetőséget nagy tervei keresztülvitelére: ez az idő a dicsőséges Magyar Tanácsköztársaság korszaka. Végül pedig ma, Népköztársaságunkban érték el Kodály eszméi végső diadalukat, folyik napról napra legszebb álmainak megvalósítása.

Szinte hihetetlen az a hatalmas alkotóképeség, az a munkabírási, amelyről Kodály életében tanúságot tesz. Megajándékozta népünket a magyar népdal ismeretével, tudományával. Bartókkal együttműködésben több tízezer dallamot gyűjtött össze, rendszerezett, kereste meg összefüggéseit nemzetünk zenéjének történetével, az európai műzenével, más népek népzenejével. Tudományos felkészültsége óriási. Az a gond, a tudományos igazságnak az a tisztelete, minden feltevés bizonyításának az az aprólékoskossága, mellyel a magyar népdalról szóló tételeket felállította, mintaképpül szolgál nemcsak a magyar folklorkutatásnak, hanem sok más ország népzenei tudományának is. Tudományos látóköre mentes minden provinciális szűkkeblűségtől, mentes minden filológiai perspektívatlanságtól. Kodály tudományos munkájában minden apró részlet, melyet a végsőkig kidolgoz, az egészet szolgálja, a nagy célt: a népdal valódi lényegének megismerését. Mentés minden sovinizmustól. A magyar népdal szeretete semmiképpen sem jelenti nála más népzenék elvetését, lekicsinylését. Ha Bartók érdeklődési körét a magyarság jelenlegi szomszédai, a délkelet-európai népek felé szélesítette ki elsősorban, Kodály a magyar őshaza szomszédai felé kutatott tovább, azok felé a kis rokon-népek felé, amelyek Oroszország egy-egy eldugott zugában őrizték tovább az egykori szomszédság emlékeit, s melyeknek kultúrája csak most, a szovjet hatalom munkája nyomán szökött virágba: a marijok, osztjácok, vogulok felé. Jellemző tény, hogy ennek a hatalmas tudományos munkának; melyet Bartók és Kodály folytatott, a Horthy-korszakban csak néhány rendkívül jelentős, de kis terjedelmű publikáció lehetett az eredménye. A tudományos rendszerezett anyag teljes közlése csak most kezdődött meg, a Magyar Népköztársaság segítségével, a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában. Ennek első eredménye az első kötet megjelenése (1951), mely a gyermekjátékok dallamait és leírását foglalja magában és a közeljövőben megjelenő második kötet, mely a regós és a sirató énekeket fogja tartalmazni.

De Kodály, ha nagy tudós is, elsősorban nagy zeneszerző. Azért vállalta a tudományos munkát, mert nem volt más, aki vállalja és mert úgy gondolta, hogy enélkül nem születethetik meg az új magyar zene. És valóban, Kodály zenéje a Kodály által megteremtett tudományon épül. De sokkal több ennél. Nemcsak egyszerűen magyar zene, olyan zene, amely a magyar népdalon épül, hanem egy zseniális nemzeti költő zenéje. Ennek a művészetnek alapvető gondolata a költő lángoló bírálata azokkal szemben, akik a magyarság sírját ássák, férfias, pathetikus panasz a nemzet sorsa miatt és végtelen bizalom abban az erőben, amelyet a nép jelent. Így együtt ez a három gondolat a legvilágosabban a nagyszerű »Psalmus Hungaricus«-ban jelenik meg. Ki ne érezne megrendülést, amikor ezt a nagy szimbolikus költeményt hallja? Lehetetlen szebben, több keserűséggel, haraggal átkozni azokat, akiket felelősség terhél a szomorú nemzeti sorsért, s egyben annyi bizalommal fordulni a jövő felé, mint ahogy az a Psalmus Hungaricusban megszólal. De ez a kifejezés tölti meg Kodály kamarazenejét, zenekari muzsikáját is. A zongora-cselló szonáta első tételének fájdalmas páthosza és rondójának öröme, a Trió-szerenád lírai feloldódása és a Gordonka-szólószonáta kitörő recitativói, frenetikus tánca mind ezt a hangot idézik. Ha Kodály a természet csendjét firkészi, harci páthossal énekel, vagy egy nagy tánc vízfőjtét festi, soha sincs egyedül, mindig népével van együtt. Legnagyobb magányossága is annak az embernek a

magánya, aki népére gondol. Ha egyes műveiben magányosságról énekel, ez azért van, mert a nép volt elesett, mert a nép volt elhagyatott és elnyomott.

Kodályt egész élete munkájában végigkísérte az a gondolat, hogy a magyarság súlyos helyzete, nemzeti katasztrófái, kultúrájának bizonyosfokú elmaradottsága: történelmileg létrejött bajok. Míg kortársai közül sokan »turáni átkon« a magyarság lélek különlegességén vagy »kis nemzet« voltunkon keseregtek, Kodály a Horthy-állam vezetőit teszi felelőssé: nincs közük a néphez, szavát, lelkét nem értik, vezetésére képtelenek. De van erő a magyar népből, mely képes új országot, új kultúrát teremteni. Ez az erő ott feszül a »Mátrai Képek« parasztjaiban, a »Felszállott a páva« lázadóiban. Kodály, ha pontosan nem is tudta, hol gyülekeznek a magyarságot megmentő, felszabadító erők: hitt ezeknek az erőknek létezésében és törhetetlenül hitt a felszabadulásban. Ezért válik zenéje olyan sokoldalúvá, gazdaggá, panaszt és reményt, multat, jelent és jövőt, harcot és győzelmet egybefogóvá.

Kodály egy sor művében gondolatait a biblia szövegeivel vagy liturgikus szövegekkel fejezi ki. A Psalmus Hungaricus, a Budavári Te Deum, a Jézus és a Kufárok c. kórusmű és egy sor más mű tartoznak ebbe a csoportba. De Kodály úgy fordul ezekhez a szövegekhez, mint Händel fordult. Hatalmas szimbolumokat épít belőlük, melyekben isten-dícséretét egyet jelent a nép, az emberi alkotó erő dícséretével, melyben az istenben való bízalom nem lemondást, hanem a jövőért folytatott harcot jelent. A misztikum, vagy az aszkézis, a passzivitásba való vonulás éppoly távol áll Kodálynak ezen műveitől, mint Verdi Requiemjétől, Händel Messiasától, vagy Beethoven Missa Solemnisétől.

A legyűrhetetlen optimizmus, az igazi, tiszta élet valódi perspektívája harmatos szépséggel, üdeséggel jelenik meg Kodály gyermekkoraiban. Kodály számára a gyermeki lélek nemcsak azért csodálatos, mert még romlatlan, hanem azért, mert romlatlan maradhat, ha a társadalom meg nem rontja. Nem fájdalommal tekint a gyermekégre, mint elmuló, rögzíthetetlen valamire, hanem határtalan bizalommal, mint valami eljövendő kor előhírnökére. Nem az emberiség multját idézi bennük, hanem jövőjét. És ez a bízalom ad végtelen szárnyalást a gyermekkarok dallamainak, csodálatos harmóniát, csüstös csengést a megszólaló gyermekhangoknak.

Kodály, gazdag érzésvilága, átfogó gondolatai kifejezésére rendkívül sokoldalú, árnyalatokban bővelkedő zenei eszközöket teremtett. Teremtett és újjá-teremtett, mondhatnánk, hiszen ritka az a mester, akinél a hagyomány elsajátítása és a sajátos nyelv megteremtése úgy összefonódott, mint nála. A népdalból, pontosabban a magyar parasztság dalaiból indul ki, de ez a világ hamarosan kitágul a magyar zene multja felé. A népzene ősrétege, újabb stílusai, a kuruckor dallamai, a verbunkos és még sok más értéke a magyar zenének — a nép emlékezetének szűrőjén és Kodálynak a nagy tudósnak éles bírálatán megtisztítva — egy-egy újabb alkotóelemet jelentenek Kodálynak, a zeneszerzőnek dallamvilágában. De nagy hiba lenne azt gondolni, hogy csak ezekből áll Kodály melosza. Ezeknek egységbefoglalása, vonal és ritmus-elemeinek szabad, önálló kezelése, a hangnemi legmeyer anyag felbontása modulatórikus továbbfejlesztés céljából, zseniális összekapcsolásuk más, műzenei eredetű vonalakkal (krómátika, pl. a Psalmusban) stb. adják az egyéni veretét Kodály dallamvilágának.

Ha Kodály művészetének anyja a magyar zene, úgy nyugodtan mondhatjuk, hogy apja az európai műzene. Közismert kapcsolata Debussy és Palestrina technikájával. De alaposabb vizsgálat kiderítené, hogy alig akad nagy komponista, akitől ilyen, vagy olyan értelemben ne tanult volna. Ékes példája ez annak, hogy csak a felülétes tudás vet gátat az egyéni tehetség kibontakozásának — az igazi mély tudás szárnyakat ad neki. Mert Kodály zeneszerzői eszközei mindig egyéniek maradnak, akkor is, amikor ezer szállal fűződnek a klasszikusok művészetéhez.

Különösen gazdag, sokoldalú ez az egyéniség a dallamok drámai vagy lírai foglalatának megalkotásában. Gondoljunk csak a nagy népballadák ellenállhatatlan erejű zongora-kíséreteire. A harmóniák milyen gazdagságával, a kontrapunkt milyen biztos kezelésével, milyen finom és szenvedélyes dinamikával szó Kodály hátteret a népdalok mögé. Sehöl egy lapos taktus, minden hang él, lüktet, beszél.

Ezeket a kifejezőeszközöket és még sok továbbit, amelyet lehetetlen ilyen szűkre szabott keretekben akár csak érintenünk is, Kodály arányos, világos és mértéktartó formalkotó művészete fogja egybe. Helyesen mutatott rá Saporin elvtárs az I. Magyar Zenei Héten tartott felszólalásában az »ökonomiá«-ra, mint Kodály egyik nagyszerű zeneszerzői tulajdonságára. De a legnagyobb érték éppen ezeknek a biztos kézzel alkotott formáknak mély összefüggése az őket létrehozó tartalommal. Ki gondolna arra, amikor a Psalmus azért »rondó«, mert szerzője rondót akart írni. Nem, a hanggátónak, amikor ezt a formát tudomásulveszi, az az érzése, hogy a rondó-elv itt,

ebben a műben született, azért, hogy ez a tartalom megszólalhasson. Biztos, hogy klasszikus remekmű nem is születetlik másképpen, csak úgy, ha szerzője képes a formát minden alkotásnál újra a szenvedély kohójában megolvasztani és újraönteni. Kodály, nagy és kis műveiben egyaránt, mestere az ilyen igazi formaalkotásnak.

Kodály, a nemzet-nevelő, nagyságban vetekszik a művésszel, a tudóssal. Arra nevelte népünket, hogy magyarabb, műveltebb és egyszerűbb legyen. Bebizonyította, hogy a »magyarság« nem jelent exotikus különcködést, hanem a nemzet lényegének a nemzet sorsának, a nemzet feladatainak vállalását. Bebizonyította, hogy egy népet nem a műveltség tartja meg »eredeti nemzeti mivoltában«, hanem az igazi műveltség emeli egyenrangú féllé a művelt nemzetek sorában. Bebizonyította, hogy a műveltség nem jelent ködös, nyakatekert, körmönfont, nyárspolgári professzorkodást, nem jelenti az igazság elkendőzését, homályba burkolását, hanem egyszerű, tiszta, világos, mindenki számára érthető igazságot. Bebizonyította, hogy a műveltség nem jelenti a néptől való eltávolodást, hanem ellenkezőleg, a néphez való közeledést. Kodály ma is fáradhatatlanul dolgozik zenekultúránk fejlesztése érdekében. Ebben a munkájában élvezi Népköztársaságunk teljes támogatását. Zseniális zeneszerzői munkájának legfrissebb gyümölcsét, a Kállai Kettőst és nagyjelentőségű tudományos alkotását, a Népzene Tára I. kötetét a legmagasabbfokú Kossuth-díjjal jutalmazták. De lehetetlen Kodály életművét, művészetét és harcait ilyen vagy olyan kitüntetéssel érdeméhez méltóan jutalmazni. Az igazi, méltó jutalom és egyben köszönet ezért az életműért : népünk szeretete, mely úgy övezi Kodály Zoltánt, mint ahogy ez csak nagyon kevés kiválasztottnak az érdemesek közül is, és csak nagyszerű és boldog korokban jut osztályrészül. Ez a szeretet az igazi jele annak a mély kapcsolatnak, mely összefűzi a költőt, aki kiszabadította a magyar zenét a nemzetietlenség, népellenesség kátyújából, melybe a századfordulón, Erkel, Liszt útjának megtagadásával süllyedt és a népet, mely szabadon építve új, szabad hazáját, az új magyar zenekultúra méltó hordozójává, jövőjének biztos zálogává vált.

MIHÁLY ANDRÁS

KODÁLY ÉS A NÉPMŰVÉSZET

A magyar nép nagy zeneköltőjét, Kodály Zoltánt ünnepli 70-ik születésnapja alkalmából. Valójában a magyar nép, az egész magyar nép ünnepli Kodályt ; ma már Magyarországon mindenki tudja, mit jelent számunkra Kodály Zoltán, s népünk minden fiának személyes élménye van zenéjéről. Kodály a néptől vette művészetének elemeit s a felszabadult magyar nép a legmelegebb hálával fogadja saját dalainak feldolgozásait, melyekben örömet, bánatát, megpróbáltatásait, egykori keserves életét és lázongásait a legmagasabb művészi eszközökkel kifejezve, fokozott erővel érvényre juttatva találja meg.

Mind Kodály, mind Bartók számára alkotóművészetük kibontakozásához a döntő élményt és fordulatot a néppel való találkozás adta. Mindkét nagy zeneszerzőnk pályájának kezdetén felismerte már, hogy minden művészetnek, így a zeneművészetnek is az egészséges ősigyökérhez, a népművészethez kell visszanyúlnia, hogy mélyreható, a társadalmi valóság talaján álló megújulás követhessék be. 1905-től kezdve, mikor Bartókkal együtt megkezdte népdalgyűjtő és folklorisztikus munkáját, Kodály minden művében a magyar népdal hangját és ezen keresztül a magyar nép lelkét szóltattja meg.

Mit jelentett Kodály és Bartók fellépése a magyar zenei élet szempontjából? Elsősorban megmutatta a múlt század magyar forradalmi hagyományait megtagadó, Erkel és Mosonyi nagyszerű kezdeményezését sutbadobó »úri« és hivatalos közvéleménnyel szemben, hogy lehetséges önálló magyar zenei nyelv kialakítása, bizonyossággá tette, hogy ennek a magyar zenei nyelvnek népünk dalkincsén kell alapulnia s ezen az alapon lehetséges olyan magasrendű magyar zenekultúra kifejlesztése, amely az emberiség közös kultúrájában jelentékeny szerepet játszik.

Fellépésük a nemzetközi zenei élet számára figyelmeztetésül és útmutatóul szolgált : figyelmeztetésül, hogy az egyre jobbán kátyúba kerülő polgári kultúrának nem az újabb és újabb szenzációt ígérő »izmusok« zsákutcájában kell keresnie a kivezető utat, hanem a néphez, a nép művészetéhez, minden erő és szépség eredendő forrásához kell fordulnia. S valóban : a két nagy magyar zeneszerző működése nyomán nemcsak

a népzene kutatás lendült fel és a népzene tudomány indult fejlődésnek világszerte, hanem számos újabb zeneszerző akadtt külföldön is, aki saját népének dalait tette meg alkotómunkája gerincévé.

Kodály tisztán látja a népművészet alkotómódon való felhasználásának társadalmi jelentőségét is. A *Magyar Népzene* című könyvében a következőket írja a néphagyomány ápolásáról: »Öntudatlan célja: a homogén nemzet.« »Hogy nemzeté lehessünk, előbb újra meg újra néppé kell lennünk« — mondja ugyanennek a könyvnek zárófejezetében. S ebben a megfogalmazásban már benne rejlik az a társadalomkritikai tanulság is, amit 1952-ben, könyve harmadik kiadásának új előszavában így fogalmaz meg félre nem érthető módon: »A népzene jelentősége a nemzeti életben újabban sehol oly fokra nem emelkedett, mint a Szovjetunióban. Szolgáljon ez intő és ösztönző például azoknak, akik a maguk életében nem eszméltek rá.«

Kodály ki is jelöli a művész feladatát. Ismeretes az a kijelentése, melyben — szerényen félrehúzódvá — a jövő zeneszerzőjétől várja azt, hogy százezrek számára írjon zenét. Élete és munkássága mutatja meg az ehhez vezető utat: a népművészetből meríteni, hogy népművészetet lehessen alkotni.

De rámutat Kodály az egyes népek művészetének az egész emberiség közös kulturális életében vitt jelentős szerepére is.

Egyik beszédében Sztálin szavait idézve figyelmeztet arra, hogy »dolgozzuk ki azt a külön színt, amivel minden nép, a legkisebb is hozzájárulhat az emberiség közös kultúrájához«. S valóban azt látjuk, hogy művei — s köztük éppen a legjellegzetesebben magyar hangú művei is — ebben az értelemben szolgálják a népek közti barátság ügyét s járulnak hozzá a kölcsönös megértéshez és megbecsüléshez.

Nem szorul bővebb indokolásra, vagy magyarázatra, hogy Kodály tudományos és nevelői munkásságán is a nép szeretete és megbecsülése vonul keresztül vezérfonalként. Tudományos műveivel a magyar nép szellemi kincseinek minél teljesebb feltárását, nevelői munkásságával és irányítói műveivel az igazi magyar kultúrát igyekezett országos méretben, szösz szerint véve népiünk minden egyes fiára kihatóan kiterjeszteni.

A nép művészetének, alkotóerejének nagymérvű tisztelete, a nemzet hősi multja, kimagasló vezéralakjai iránt érzett újat teremtő szeretet természetesen mély demokrata gondolkodásmóddal és magatartással párosul Kodálynál. Kodály Bartókkal együtt az 1919-es forradalmi időkben hatalmas munkaprogrammot dolgozott ki, amely a zenei élet minden ágára kiterjedt. Ezek megvalósulását az ellenforradalom győzelme halasztotta el arra az időre, amikor dolgozó népiünk a Felszabadulás után minden téren, így kulturális téren is kezébe vette saját sorsának irányítását. Kodály minden időben a haladást írta jelszóul művészetének zászlójára, minden időben tiltakozott az emberi jogok eltiprása ellen, a fasiszta terror idején életeteket, kulturális értékeket mentett meg, áldozatosan és tevőlegesen segített az üldözötteken, a Felszabadulás után időt, energiát nem kímélve segített zenei életünk és intézményeink új szellemben való felépítésénél. Ma is ott látjuk őt a béketábor milliói közt az élen, nem mulaszt el egy alkalmat sem, hogy az aktív békeharc szükséges voltára figyelmeztessen, minden adandó alkalommal felemeli tiltakozó szavát azok ellen, akik a háború rémségeit fel akarják idézni. Békedalát a magyar gyermekek ezrei éneklék, hirdetve, hogy a magyar ifjúság kész küzdeni békés jövőjéért. Két világháború élményének tanulságait leszűrve, világosan látja a mai helyzetet. Az egyik békenagygyűlésen a következőket mondotta: »Ha most... a német kezébe újra fegyvert adnának s újra ránk törne: hátunkat a Szovjetunióknak vetve, most már nemcsak szellemileg, de fizikailag is meg tudjuk védeni magunkat.«

Szóval, tettel, hangjeggyel, betűvel: a nép, az igazság, a haladás és a művészet közös ügyét szolgálta egész életében Kodály. A magyar nép szeretettel és hálával köszönti nagy zeneszerzőjét 70. születésnapja alkalmából.

SZELÉNYI ISTVÁN

A magyar zeneművészek üdvözlik a Népek Bécsi Békekongresszusát!

A NEVELŐ

Kodály Zoltán emberi és művészi portréjának megfestése erőmet messze meghaladó, avatott író tollára kívánczó feladat. Arra a feladatra, hogy Kodályról, a nevelő-pedagógusról kialakult portréhoz egy pár ecsetvonással én is hozzájáruljak, erre a feladatra is csak azért merek vállalkozni, mert — szerencsémre — egynehány esztendeig Kodály növendéke lehettem.

Kodály pedagógiai eredményei óriásiak. Mikor erről beszélünk, nemcsak azokra a zeneszerzőkre gondolunk, akik az ő osztályából kerültek ki, hanem mindazokra a karmesterekre, előadóművészekre és pedagógusokra is, akik az ő zeneszerzési-osztályában értek gondolkodó, elmélyedő muzikusokká, akik az ő tanítása nyomán váltak tudatos művészekké.

Miben rejlik Kodály óriási pedagógiai eredményeinek titka? Véleményem szerint abban, hogy a zenével és általában a művészettel szemben mindig is a legmagasabbrendű eszmeiség követelményével lépett fel, valamint abban, hogy tanítása minden irányban és minden vonalon igényes és a növendék részéről feltétlenül önálló és gondolkodó munkát, intenzív tanulást tételez fel és követel meg. A komponálás technikai diszciplinájának tanítása közben sem elégedett meg az üres formagyakorlatokkal, az üres stílusimitációval; a kezdetleges szárnypróbálgatásokat is aszerint bírálta el és bírálta meg, hogy mennyi bennük az eszmei tartalom, mennyi bennük az emberi mondanivaló. Tanítványaitól azért követelhetett meg mindig jó és még jobb munkát, mert minden tanítványának éreznie kellett, hogy saját magával szemben még sokkalta igényesebb; ha sok tanulást is kíván meg, maga mindig többet tanul. Egyszer megkérdezték tőle, hogy milyen is az ő tanítási metódusa. Az a metódusom, hogy nincsen metódusom — felelte Kodály. És ez nemcsak azt jelenti, hogy metódusa a növendék egyéniségével változik, hanem azt is, hogy tanítási módszere állandóan fejlődik, gazdagodik.

Kodálynak zeneszerző-növendékeire való páratlan hatása nem szűnt meg azzal, hogy növendékei elhagyták az iskola falait. Az igazi nevelő példával, saját példájával nevel. Kodálynak, a zeneszerzőnek fejlődése útja pedig példamutató. Negyvenéves koráig úgyszólván alig írt mást, mint kamarazenét, nemes és választékos, de műfajánál fogva aránylag kevés emberhez szóló zenét. Mindinkább tudatára ébred azonban annak, hogy több, sokkal több emberhez kell szólania, hogy mondanivalója túlnó a személyes mondanivaló korlátain, hogy a zene, a művészet közügy. Ezért válik zenéje mind világosabbá, közérthetőbbé — Mozarttal szólva populárisabbá. Ezért lett mindinkább — Kodályt magát idézem — »vokalistává« is.

Kodály pedagógiai érdeklődése messze túlnó közvetlen tanítványai körén. Hiszi és vallja, hogy addig nem lesz nálunk igazi zenekultúra, míg zenészeink meg nem tanulnak hallani és meg nem tanulnak olvasni. A Főiskola igazgatósági tanácsának ülésein gyakran hangzott el »ceterum censeo«-ja: szolfézs-oktatásunk az alapja zenéi kultúránk fejlődésének. Az ő szívós munkájának köszönhető, hogy ma a Főiskola minden rendű és rangú növendéke, a legmagasabb tanulmányi fokig, szolfézs-oktatásban részesül.

Egy Kodály-hangverseny szünetében egy kis úttörő, az egyik közreműködő gyermekkoros lelkes tagja, merészkedett oda a mesterhez. Autogrammot kért tőle. Tudsz-e szolmizálni? — kérdezte tőle mosolygó arccal, de szigorúvá erőltetett hangon Kodály. A kis úttörő tudott és meg is kapta az autogrammot. De sok úttörő szeretne ám Kodálytól autogrammot kapni és azt is tudják, hogy ennek szigorú feltétele van. Bizonyosan sokan tanulnak most közülük szolmizálni, Kodály propaganda- és pedagógiai munkájának újabb eredményeként.

KADOSA PÁL

A MÁTRAI KÉPEK

Kodály zeneköltészetének egyik legjellemzőbb sajátja, hogy az életet a maga viruló teljében és összhangjában, mint valami egyetlen pillantással felöllelhető, kerek tájat teríti elének. És ami nem kevésbé jellemző: Kodály muzsikája a legkisebb keretben is fel tudja tárni azt a hatalmas perspektívát, melyben az ember élete teljes körben záródik le. Gondoljunk csak a »Székelyfönő«-ra: kis daljáték, egyetlen felvonás az egész, színtere istenhátamögötti székely falucska fonószobája, meséje a lehető legegyszerűbb, szereplői szegény parasztok — és lám ezekből az »egyszerű« emberéletekből dalban, táncban, játéokban olyan mérhetetlenül gazdag világ bontakozik ki, hogy a szűk falak mintegy végtelenbe tágulnak. Ahol előbb még elbujdosztató fájdalom, magányos bánat dalolt, ott a következő pillanatban már a »Kitrákotty-mese« kotkodácsoló tyúkjával, bégető bárányaival, rőfögő disznóival valóságos kis vásár zsigog, vagy a »Görög Ilona« balladájának bélagyöngyöt hányó csodamalmával, egetverő csodatornyával, zúgó halálharangjával feltárul a halálos szerelem diadalmas hőseinek álomvilága. Álom és valóság-áthatja itt egymást, szinte már nem is tudjuk, hol végződik az egyik, hol kezdődik a másik, csak ámulunk a férfivilág és asszonyvilág százcúrcú jelenésein, ahogyan házasulandó fiatal lányok és utánuk veszkődő ifjú legények gondtalan, harsány életörömbe beleszól tapasztalt anyák-szülők gondos életbölcsessége, ahogyan sokatpróbált, sokatfűrt szeretők panaszába belevegyül az egész elhagyott, elnyomott nép jajszava, ahogyan tavaszi vágtyól boldog beteljesedésig, világgáindulástól hazatérésig, rabságtól szabadulásig, az elválástól a nagy összetalálkozásig kibontakozik előttünk az élet teljességének töretlen harmóniája...

Kodály tanítómestere a nép. És milyen nagy mester a népköltészet, mely egyrészt anyagát közvetlenül a természetből, a legközelebbi környezetből veszi, másrészt a legegyszerűbb, legköznapibb részletjelenségeket is azonnal vonatkozásba tudja hozni a lét legegyszerűsebb kérdéseivel — és éppen ezért egymással is szoros vonatkozásba hozhatja a legkülönfélébb jelenségeket, hisz minden részletet az egésznek jegyében ragad meg, mint az élet gyökerénél egybefonódó végső problémák szimbolusát. Ha a nép szinte »egy lélekzetre« dalolja: »Ifjú embereknek hajlós pálcá, lányoknak gyöngykoszorú, legényeknek fényes feyver, öregembereknek meleg suba« és így tovább — akkor dalában együtt van »jelen, múlt és jövő«, és gyermekjáték, férfiküzdelem, forró ifjúság, fázós vénység, viruló szerelem, hervatag elmulás, elvont fogalmak helyett a valóság ragyogó eleven színeivel idézi mozaikszerű kis képben az élet gyönyörű teljességét.

Valóban a népköltészet olyan birodalom, melyben egy-két rögből összerakhatjuk az egész tájékat, mert az egész táj lelke él mindenegyben rögben. Ennek titkát sajátította el a néptől Kodály. Elsajáthhatta, mert már kezdetől fogva lelke mélyén rejlt az az átfogó harmónia, melyet a népdal, a népi költészet klasszikus formában példázott. Művészeléte mindjárt kezdetől fogva ennek a diadalmas harmóniának eredeti letéteményeseként indult útjára. Hányszor vezetett ez az út útvesztőkön-szakadékokon keresztül a magányos bujdosók útja! A magyar zeneköltő jól tudta, mit jelent elszakadni ápoló-melengető emberi közösségektől, igazából kitudva, bitangmódra, egy pénzét s hatalmát féltő társadalom üldözött vadjaként keresni pusztá rejteket, hol meghúzódhatik a kitagadottak lázongó dacával. Mégis, Kodály muzsikájában nincs olyan szorongató vágy, szaggató fájdalom, szikrázó harag vagy égrekiáltó keserűség, melynek hangját ne hatná át valami boldogító dallamosság édes-nemes telje. Ez a zene zokogva vagy átkozódva is énekel. Aki tiltó sorsok, elbukató végzetek igájában így tud *dalolni*, az a nagy beteljesülések örök eljegyzettje. Aki úttalan utakon így *dalol*, az odysseájának legcsüggesztőbb hanyattatásaiban sem adja fel a nagy hazatalálás álmát. Mert lelke mélyén, mélyebben a kétség, vagy lemondás hangjainál, egy töretlen hang minden igaz utak összetalálkozásáról beszél. És költészetének nagy álma ezért a félemberek korhadó, összeomló társadalmában

romok és roncsok között, eltemetett és szétforgácsolt értékekből is *épiteni* tudta, újjá, teljessé, *egész* emberek *egész* életét.

Mikor Kodály össztalálkozott a néppel, költészetének ez a legmélyebb hangja hatalmas testvéri rezonanciára talált. A népdal tükrében sorsok és pillanatok, örök alakzatok és tűnő jelenések ezernyi képből tárultak eléje, tarkán váltakozva-kergetőzve, de készen mindig, hogy egymásbafonódjanak, hogy kaleidoszkópszerűen egybeilleszkedjenek. Minél mélyebben, gazdagabban ragadta meg Kodály az ő népdalfeldolgozásaiban ezeket a képeket-alakzatokat, annál erősebben érezte egymáshoz való belső vonzódásukat, mely mintegy elárulta, hogy ezek az önmagukban is lezárt »kisvilágok« egy »nagyvilág« részei. De hányféle a titkos vonzás népdal és népdal között! Míg egyesek mintha valami széthullott régi eposznak önálló életre kiszakadt darabjai volnának, addig másokban mintha csak most gyülemlene fel egy eljövendő eposz anyaga. Egyesek közeli rokonokként vonzódnak egymáshoz, ismét mások, mint távoli szerelmesek. Itt a tárgy egyívású, ott a forma, amott pedig ellentétek illenek össze, mint az érem két oldala. Folyton hullámzó-változó rejtelmes birodalom! A költő azonban ismeri titkos törvényeit, szívyszerinti otthonára talál benne. Mikor kiragad egynehányat az egymást vonzó alakzatok közül és úgy foglalja őket szerves egészbe, mint eleven szimbólumait minden »kisvilág« vonzódásának a »nagyvilág« egészéhez — akkor ezzel egyszersmind egyéni költészete legmélyebb álmát tölti be.

Igy jelennek meg Kodály zenéjében azok a népdalokból vagy akárcsak népi töredékekből teremtett zenei képek, melyek átfogó költői és ységükben olyannyira különböznek a megszokott népdalegyvelegektől-szvitektől. És talán nem véletlen, hogy zeneiköltőnk, mikor megnyílt lelkeben művészetének ez az új, boldogító tvárlata, annak átfogó harmóniáját először gyermekek ajakán csendítette fel. Valóban kihirdethet még a romokon is új életet, teljes virágzást, ha nema a gyermek, a jövő ígérete? Már Kodály első gyermekkórusaiban felvillannak előttünk azok a teljesen újszerű zenei »életképek«, melyek azután a »Lengyel László«-ban, »Pünkösddőlő«-ben, »Angyalok és pásztorok«-ban még gazdagabban bontakoznak ki. De a gyermekhangokat csakhamar követi a férfiak és nők vegyeskara. Sőt, ha azt a Kodály-muzsikát keressük, ahol először nyilatkozik meg teljes jellegzetességében a szerzőnek ez a zenei »életkép«-költészete, ahonnan tehát már egyenes út vezet a »Székelyfonó«-hoz, akkor ezt vegyeskarioradalmunk egyik legvonzóbb remekében, a Mátrai képekben találjuk meg.

»Mátrai képek« — mintha ez a cím valóságos »tájképeket« ígérne. És csakugyan, Kodály ebben a művében nemcsak a Máttra népét énekelte, hanem dalrakelti azt a földet, azt a tájat is, mely a daloló népet ölében ringatja.

Mindjárt, ahogy a kórus rázendít az első stórára — »A Vidrócki híres nyája Csörög morog a Mátrába, Csörög morog a Mátrába Mert Vidróckit nem találja.« — szinte látjuk magunk előtt a ködöllő bérceket, szinte kihalljuk az első sor érces uniszónója után az üres kvinteket csengető oktávparhuzamos akkordmenetekből, a basszus és tenorhangok színező melizmáiból a rengeteg erdő k zúgását, a bitangoló nyáj csörtetését. A sűrű vadonba vadult jószágnak ki más is lehetne gazdája, mint a Máttra üzött-hajtott embervadja, Vidrócki, a rettegett betyár! Nem holmi köznapi emberről, de valódi hősről, legendás alakról, királyi haramiáról szól a ballada. Elárulja ezt már az első taktus mélyről feltörő emelkedett pátosza, hatalmas nagyvonalú lendülete is, majd az a férfias, kemény, bátor, szinte ódai megállás, mely a harmadik sor végén fényes C-dúr hármashangzatba tömöríti a szölamokat. Csak a negyedik verssor (poco sostenuto) hirtelen pianójánál veti előre árnyékát valami sötét végzet sejtelmé: a betyár-gazda nyája gazdátlanul kószál . . . elárvult maga a betyár is, aki féktelen kalandos szabadságszerelmében felemelkedett ugyan az emberi törvények fölé, de egyúttal tragikusan el is szakadt a közösség biztos melengető otthonától . . .

A második stórában már kezdünk is megismerkedni a betyár-élet nehezével. A két kezdő sor — »Megyen az nyáj, megyen az nyáj, Környeskörül a gaz alján« — még követi hangjaival a ballagó nyájat, először súlyos, tempós lépésekben, majd kacskaringós tizenhatod-menetekkel, mintegy útvesztőkön tekeregvé. De ezután a következő verssorokkal — »Ugyan hol állok elejbe, Kerek erdő közepébe?« — megszólal a betyárgondok bosszú szava, melynek még valami külön dacos nyomatókat ad a basszus kezdő alaphangjának ritmikus hangsúlyozása. Olyan ember gondja ez, aki nem adja meg magát, aki keményen szembenéz elvadult élete megpróbáltatásaival . . . Efféle dacos, bátor, szinte legényesen kihívó hangon szólaltatja meg a tenor a harmadik versszakban most már magát Vidróckit: »Hoz'ki babám szűröm, baltám. Hogy menjék a nyájam után, Mert levágják az kanomat Keselylábú ártányomat« — heves, sürgető (agitato!) ez a tenorhang, erősen elüt azoktól a női hangoktól, melyek hosszan

elnyújtott kísérőakkordokkal szegődnek hozzája. Hites felesége nincs ugyan az ott-hontalan haramiának, de van szeretője-babája, aki nehéz szívvel engedi útjára, hosszú sóhajokat küld utána. A magányos barangolóval azontúl már csak egyetlen társ marad: fényes baltája. De van is annak becülete! Lám a tenorszólam indítására az énekek elhalkulva is egyre ismételtetik: »Hej baltám, édes baltám...«

Igy éri az este betyárunkat a sötét rengetegben: »Esteledik már az idő, Szállást kérnék, de nincs kitől. Sűrű erdő a szállásom, Cspikebokor a lakásom« — a balladának ebben a negyedik strófájában Vidrócki hangja harsány, fényes tenorfekvésből már borongó basszusra száll alá. Kűszködés, fáradtság után eljött a csöndes óra, a magabátérés órája, mikor a betyár réaszmlé ott-hontalan életére, szava elakadozik, vallomásosan beszédessé válik, fejét megadóan hajtja le a harmatos fűre: nem adta meg magát a társadalom törvényének, meg kell adni magát saját szomorú végzetének. És íme, a magányos gondok emberének mintha maga az őstermészet fogná gondját: a kísérő szólamok hosszan kitartott halkuló hangzatai egyszerre békét, nyugalmat árasztanak rája, a szopránok felröppennek éteri régiókba, mintha ápoló, biztos földlégnek magát a magas mennyboltot feszítenék fölébe és a sűrű erdő, melyben előbb még zúgó szelek orgonáltak, most szelid, sóhajos zsongással lehel álmat a fáradt pilláakra...

A mély álmzenéből azonban hirtelen frissen pezsdülő ritmusok vernek fel benünkét. A súlyos hanghordozásában drámaian beszédes — parlando, rubato — ballada menetét váratlan közjáték szakítja meg: új népdal tüzes, táncos lejtésű — »tempo giusto« — dallama. Mert hát felszánt élet ez a betyárélet: nemcsak gondja, vesződsége, nehéz álma, hanem afféle »tánca« is van neki. Szép tánc, hetyke tánc, amíg a betyár az, aki megtáncoltatja az urakat: »Már Vidrócki emelgeti a bankót, Ószhajnalon elvezeti a csikót. Elvezeti amerre a nap lejár, Áru tudom, a gazdája sosem jár« — hirdetik, mondogatják egymásután az énekszólamok, de halkán, fojtott hangon (pianissimo), mert az ilyen betyárdicsőség titkos-tilos dicsőség és még a szegény nép, az urakat fosztogató betyár szövetségese is csak suttogni mer a haramiaélet gyöngynyajairól, Vidrócki híres tetteiről...

De amikor a hetyke tánc visszájára fordult és utóléri sorsa a haramiát, akkor bezzeg teli torokból harsog az ének: — »Hallottad-e Vidróckinak nagy hírit? Pintér Pista hogy levágta a fejét, Pintér Pista úgy levágta egyszerre, Mindgyár leborult Vidrócki a földre.« — Kegyetlen muzsika, még a basszushangok »jajj-kiáltásai is csak fokozzák barbár diadalittasságát. Hiszen nem kis dicsőség lenyakazni olyan híres banditát, amilyen ez a Vidrócki volt! Meg is hangsúlyozza (marcatók!) az ének Pintér Pista nevének mindegyik szótagját, úgyannyira, hogy aki énekl, akár minden egyes negyedkótából egy-egy bakócsapást olvashat ki...

Alig borul le azonban Vidrócki holtan a földre, a kemény hangok máris ellágyulnak. Ha az előbbi vrsszak a népben a »barbár«-t szolgáltatta meg, akkor most ennek a víg-keserves intermezzónak utolsó strófája megmutatja, hogy mennyi a »barbár« népben a gyengédség, mély és nemes emberiség. Dallamos-halkan, kissé lelassított tempóban (»meno mosso«) csendül az ének: »A Vidróckit ki mossa ki a vérből, Azt áldja meg az Úristen az égből. Úgy száll arra az Úristen áldása, Mint az égből az eső szakadása« — altók-basszusok elnyújtott jajszava fájdalmasan bűg a kezdő sorokban; majd mikor a harmadik sornál a basszus mély orgonapontja felett szoprán-alt-tenor kimért negyedekben összetalálkozik: az a dallamrész, mely előbb még kegyetlenül pattogtatta Pintér Pista nevét, most szinte korálisszerűen emeli fel áldó szavát...

Sokatmondó szünet után itt veszi fel újra a muzsika a megszakított Vidrócki-balladának — immár az utolsó vrsszaknak — hősi páthosú, beszédes dallamát. Csak egyetlen taktusnyit változtat rajta: a második sor melódiavonala most gyászosan lefelé hajlik. Így búgják a sötét althangok: »A Vidrócki sérhalmára, Gyöngy hull a koporsójára.« — A tegnap még rettegett haramiával már bátran incselkedhetik a csendőrszuronnyos rend embere: — »Hej Vidrócki, most gyere ki! Hat vármegye vár ideki!« — Betyárunk azonban még hűlt porában sem adja meg magát, mély, síri hangon szól ki a koporsóból: »Mit ér nekem hat vármegye? Tizenkettő jőjjön ide.« — Dacos szavak, mélyükön érezzük a lázadó, megnemalkuvó, magányos élet feladatlanágát, a polgári törvényen áttörő heroikus egyéniség végzetes számkivetettségét. A békétlen síri hangot azonban békésen elnyugasztáló siratás kíséri: a kiterített szegénylegényhez, a vármegye ház üldözöttjének sírjához elzarándokol »hat vármegye« — a koporsót óriás családként állja körül a Nép. Mert a nép érzi, hogy aki itt nyugszik, az az ő fia. Míg élt, igaz, elvadult gyermeke volt. De most, túl a síron, örökre visszafogadott édes gyermeke lesz egy másik életben, az álom, a ballada, a költészet birodalmában...

A nép sóhajával — fájdalmas disszonanciákat sejtelmesen elfátyolozott harmóniába foglaló akkorddal — ér véget a »Mátrai képek« első része. Rengeteges erdők zúgásával kezdődött, hatalmas tájképet rajzolt elénk. És ebből a tájképből egy emberlével képe bontakozott ki, egy tragikus embersors kerekedett ki zárt egésszé. Az utolsó akkord: beteljesülés. És mégis, mintha valami titkos várakozás, valami rejtett kérdés lappangana ebben a záróakkordban, mintha ez az elfátyolozott harmónia nyíltabb, harsányabb összhang feleletére várna... Mi az a nép, az a nagy család, mely könnyeit hullatja az elárvultság koporsójára? Mi az a melengető otthont, biztos fedelet építő népi közösség, mely magához öleli a lázadó társtalan bujdosót? Eddig csak mintegy a háttérben láttuk, mint belőle kiszakadt magányos élet kísérőjét. Milyen most már ennek a *népnek* sajátos élete és mi virágzik abban? — Ezekre a kérdésekre ad választ Kodály zenekölteményének második része.

*

A »Mátrai képek« második fele nem továbbszövése, »folytatása« az önmagában is teljes első résznek. Inkább az éremnek az a bizonyos »másik oldala«, mely éppen ellentétességével illeszkedik — még nagyobb egészét alkotva — az elsőhöz. Megváltozik benne maga a tájkép is. A Mátra borongó erdős bércei után most a lábuknál fekvő napsütötte rétek-kaszálók, barátságos falvak kelnek dalra és daluk nem magányos sorsok, hanem boldog és boldogító közösségek éneke.

Pedig ez az ének is elválással kezdődik, itt is legényesen dacos tenor harsogja, méghozzá teli tüdőből: »Elmegyek, elmegyek, El is van vágyásom, Ebben a rongyos kis tanyába' Nincsen maradásom.« — De mennyire más hang ez, mint az erdőbe induló betyár hangja az első képből! Túláradó életkedv, gondtalan ifjúság verőfényében lépeget ez a hetyke népi dallam és ami ebben a világáingulásban kihívó, az a kihívja mintegy már a visszavarást is. Csakugyan, gyengéd női hangok csendülnek utána (poco calmato), dallamos szopránok veszik át a népi melódiát: »Ha elmegy, ha elmegy, Csak hozzám igaz légy, Igaz szereteted babám' Hamisra ne fordítsd!« — A harmadik strófában már a sötétebb alt is csatlakozik a szoprán dallamához és a szelíden kérő, bensőséges női hangok most már nemcsak áldani tudnak, hanem fenyegetni is: »Ha jóra fordítod, Áldjon meg az Isten, Ha rosszra fordítod babám, Verjen meg az Isten!« — Nem is talál ez a figyelmeztetés süket, visszhangtalan szívre! A férfihangok — csak taktusnyi késéssel — halkan, (pianissimó!), éneklik-mondogtatják magukban a fehérnép után a strófa dallamát-szavát, sőt a versszak megismétlésénél a tenor már egyúttalhad a szopránnal, a basszus az alttal. — Három strófa: háromféle módosulása egy és ugyanazon népdalnak, még változatnak sem nevezhető, hiszen mindegyik csak egyetlen taktust változtat a dallam vonalán: mégis, milyen finoman húzza alá ez a változó ütem az első versszakban a legényes hetykeséget, a másodikban a dallamos gyengédséget, a harmadikban az emeltebb hang fenyegetését!

Legényember, akit ilyen hívogató női hangok búcsúztatnak, nem maradhat soká távol szeretteitől. Ha a rakoncátlan ifjúság hódító kedve magával is ragadja messze idegenbe szerencsét próbálni, szívét hamarosan elfogja a honvágy. És akinek imént még szűk volt »rongyos kis tanyája«, már küldi is nehéz sóhaját vissza, hazájába: »Madárka, madárka, Csásógó madárka, Vidd el a levelem, Vidd el a levelem, Szép magyar hazámba. Ha kérdik ki küldte, Mondjad, hogy az küldte Kinek bánatjában, Szíve fájdalmában Meghasad a szíve.«

Vágyterhes tenorhangok indítják útnak, de szárnyaló-lebegő női hangok mindjárt fel is fogják az új dallam (andantino) üzenetét; a második versszaknál már a teljes kórus öt egymást utánzó (kánonikus) szólamán ringatózik, hullámszik, áradón, majd elhalón a honvágy dala, mintha sóhajos szellők árja vinné a messze kékellő Mátra felé...

Ilyen üzenet a távolból: már a visszatérés biztos ígérete. A legénykedő hetyke ifjúság kalandja véget ért. Itt az idő, mikor meg kell házasodni, könyörögnék már a leányok, könyörögnék már a legények. A következő jelenetben (Tranquillo, cantabile) megszólaló népdal csakugyan immár napsütötte hazai kaszálón vezetí haza a megtért fiút szíve választottjához: »Sej a tari réten Piros, barna kislány Arra megy egy piros, barna legény, Leveszi kalapját. Mit csinálsz te kis lány, Piros, barna kislány? Látod, hogy a vígtari nagy réten a Szenát gyűjtögetem. Nem való az néked, Piros, barna kislány! Néked csak egy híves szoba kellene, Kiben slingolhatnál.« — Lám, három strófában egész leánykérés, melynél illemesebbet, gyengédebbet a műveltség legkényesebb szalónjai sem ismerhetnek. Nincs-e igaza Petőfinék, mikor ki meri mondani, hogy

éppen az ilyen színigemes finomságokban semmiféle más művészet sem versenyezhet a bárdolatlannak» csúfolt nép költészetével. A legény illendő, a leány hajlandó: maga a felhőtlen boldogság ez a kis jelenet. És egyben milyen drámai lüktetéssel bontakozik ki ennek a szívbeli boldogságnak bensőséges lírája! A drámai élet legfőbb hajtó erői a kísérőszólamokban lüktető orgonapont-harmóniák. Derűs nyugalommal, halk, de fényes tiszta kvintekkel indulnak a férfihangokon, majd váratlanul felerősödvé egészhangnyi lépcsőfokkal magasabbra ugornak, ott hirtelen visszafogják dinamikai lendületüket, hogy a következő strófához hasonlólmód lendüljenek egy lépcsőfokkal tovább. Így emelkednek, hol neki-nekibátorodva, hol meg-megállva, — így fejezik ki egyrészt a gyengéd, bensőséges párbeszéd mögött lappangó feszült várakozást, másrészt azt a boldog beteljesülésre, türelmetlen, diadalmas kitörésre kész, de illendően visszatartott szerelmes életkedvet, mely csak a vallomás elhangzása után szabadulhat fel. Fokról-fokra határozottabban érezzük, hogy immár a beteljesülés küszöbén állunk.

Alig léptük azonban át a küszöböt, — a házasság küszöbét — máris, a boldog, életerős tenyésztés szimbólumaként, egész baromfi-udvar kukorékol, kotkodácsol, csipog körülöttünk: »Két tyúkom tavali, három harmadévi, Hajtsd haza Juliskám, zabot adok néki. Pite sárga, pite bubos, pite mind a három. Az uram is itthon van már, nincsen semmi károm!« — Hát biz ez az »Allegro molto« első pillanatra nem úgy hangzik, mint holmi hősszerelmek magasztos diadalmi himnusza. De milyen lüktető élet ez a vidáman tenyésztő élet itt a baromfi-udvarban! Hogy pattog, hogy dudál, hogyan szaporazza a szót a kórus, a házi áldás, a háziasszony boldogság kórusa! Áldás? Boldogság? Hát igen... de mennyi gond, vesződség, mennyi ajbaj, perpatvar az ára! Lám, alig hangzott el az első strófa, a következő már éles szopránhang kiáltja túl: »Hallod-e te szolgáló, Körmöljön meg a holló! Megdöglött már a szürke, Mit csináljunk már véle?« — Ez a pörölő női hang új dallamot (egy második népdaltémát) állít az első mellé; de azért az első továbbpattogó vígan dudáló altok kíséretével a tenorban-basszusban; csakhogy ebben a strófában már így szól a nóta vége: »Ha tudtátok, hogy az enyém, mér adtatok enni?« »Azért adtunk komámasszony, nem hagytuk elveszni:« — Nyilván itt meg a szomszédba tévedt szárnyasjóság okozott galibát, még szerencse, hogy a szomszédok jó komák!

Ahol azonban jó komák a szomszédok, ott kész a vendégség. Már halljuk is a mulatozás vidám hangjait, de azért az efféle vendégeskedés sincs ám gond nélkül! Mert hát a komák szeretnek inni és borízú basszushangon gyujtanak rá egy új (harmadik) népdalra: »Ki van borér? De soká jár, Verd meg Isten mér' nem jön már? Még ma egy cseppet sem ittam, Bizony maj' meghalok szomjan!« »Node a háziasszony sem hagyja ám magát és kiadós althangon harsogja bele az egyre fokozódó hejehujába: »A fűzfának nincsen tövi, A vendégnek nincsen szömi. Szömi vóna, hazamenné, Illyen soká itt nem lenne.« — Most újra felhangzik — (ritmikus felfokozásban, tükörkánonszerű imitációkkal) — az első népdal első strófája: »Két tyúkom tavalyi...« — vidám pattogására eloszolhat a háziasszony minden gondja, hiszen amíg jóságga vígan csipegetheti a zabot, és »az ura is otthon vagyon«, addig jöhet a vendég, folyhat a bor: »Nincsen semmi kára.«

Azután ne feledjük: komaság-vendégség új jövendők szálait is szövögeti, új otthonok alapját rakja le. Mert az okos háziasszony nemcsak a pöröléshez ért, hanem mikor a lánya kiházásítására kerül sor, legédesdedebb hangját is elő tudja venni! Amint a mulatozás zsvajja pillanatra csillapodik, az altszólam behelző hanglejtéssel (dolce!) veszi fel a »második« népdaltémát: »Apon lakok keress meg, Két lányom van szeresd meg! Néked adom egyiket, Vedd el akármelyiket.« — Aki azonban még nem tudja, hogy mi minden kell a kiházásfához, az bezzeg megtanulhatja az aközből a dörgegelmes basszusokból, melyek a mulatozás egyre fokozódó zajában a »harmadik« népdaltémát most egyenletes negyedik asztaltverdeső duhaj ritmusára tagolják: »Ki a lányát férjhez adja. Legyen bukros dunnahaja, Ki a fiát házastíja, Legyen bora, pálinkája!« — A boros kedv itt hág tetőfokára (fortissimo!) és hogy a mestergerenda le ne szakadjon, a szopránok tele torokból harsogják: »Ki-menj, vendég, a házamból, Mert fát kapok a lóc alól! Cshivirtem, csavarítottam, Majd a hátadra lapítom!« — Végül, rövid lélegzetvételnvi szünet után, a teljes kar újra rágyujt, most még frissebb tempóban, a »Két tyúkom tavali...« dalára, melybe tenor, majd alt a »Hallod-e te szolgáló...« dalát is beharsogja, — ez a befejezés mintegy felfokozza és magabasúrtíti a boldogan tenyésztő házi élet egész forgatagát és egyre gyorsuló csipogások után uniszónóban összetalálkozó szólamokkal diadalmasan hirdeti: »Nincsen semmi károm!« — Most már felcsendülhet a fényes, felhőtlen G-dur záróakkord, mely feloldja a Vidrócki-ballada elfátyolozott záróakkordjában

lappangó kérdést és megkoronázza a viruló élet termő és teremtő ölen egymásratalált emberléteket.

Mert ha a »Mátrai képek« második része köznapi életekről is dalol: dala mégis valóságos himnusza az élet szerelmének. Ahogyan ez a muzsika a mátrai tanyák világgáinduló hetyke legényét a szerelem gyengéd szálain visszavezérli az otthoni közösségek révébe, ahogyan a házi gondok, vesződségek, perpatvarok lármás zür-zavarából kicsendíti a benne muzsikáló házi boldogság himnusát, a nép életének diadalmas harmóniáját: ez a legtisztább eszményiséghez felemelő mély realizmus. Nincs ebben a »házi« boldogságban semmi nyárspolgári kicsinyesség! Ellenkezőleg: ez a boldogság az emberi közösség tűzhelyénél elfeledteti a szűk falakat, eltünteti az elváltató korlátokat, megoldja a nyomorító bilincseket és a viruló élet szabad lángját lobogtatja fel. A legközvetlenebb, legegyszerűbb valóság mélyén itt ugyanolyan költsézet fakad, amilyen a legmerészebb tündéri álmokkal végtelenbe csábítja a szépség és nagyság szerelmesét. Mert nagy dolog büszke álmok után indulni, nagy dolog korlátokat, bilincseket széttörve, magányosan, hősi módra nekivágni a rengetegnek; de nem kisebb dolog az otthonban fellelni az igazi otthont és az emberi közösségben egymásratalálva, beletalálni az élet haladó szekerének hatalmas kerék-vágásába.

Kodály Zoltán ennek a kettős nagyságnak jegyében rajzolta elénk a rengeteges erdők-bércék, a viruló mezők-falvak mátrai tájképéből az egyetemes emberi élet tájképét: felidézte a szegény, világtól elrugaskodott betyár alakjában a hősi magány emberét, az egyszerű falusi ember világában a boldog házatalalás teljes harmóniáját. És a zeneköltő, aki maga is magányos utakon küszködve szötte álmát a diadalmas beteljesülésről, ezt a két nagyságot, mint két édestestvért mutatja nekünk. Ezért áll ott a Mátrai képekben a nép boldog családja az árva betyár koporsójánál, ezért ölelkezik össze ebben a remekműben tragikus elhagyottság és vidám közösség, hogy kettős keretében együttesen adja az életet, az óriásat és egészét.

TÓTH ALADÁR

A PSALMUS HUNGARICUS

Nevezetes dátuma volt a magyar zenei alkotóművészetnek, az egész magyar zenekultúrának 1923. november 19. Két nagy mester két nagy alkotását hallotta először a magyar közönség: Bartók Béla III. szvitjét és Kodály Zoltán Psalmus Hungaricusát.

Fennállásának ötvenedik évfordulóját ünnepelte »székesfővárosunk«, az egyesített Pest-Buda. Az egyesülést 1873-ban ünnepelte a kiegyezett Magyarország az után a kiegyezés után, amelyben nem a magyar nép egyezett ki elnyomóival, hanem a magyar uralkodóosztály Ferenc Józseffel, a magyar feudális főurak az idegen nagytőkével és a magyar dzsentri a német burzsoáziával. S ahogyan Pest és Buda szinte jelképes egyesülését az 1849-ben eltiport magyar szabadság romjai felett ünnepelték az elnyomók, ugyanúgy ült ünnepet az 50 éves jubileumon Horthy Miklós »székesfővárosa« a magyar nép 1919-ben ismét külső segítséggel, áruházzal vérbefojtott szabadsága felett. Könnyű volt az ünneplés, hiszen a csendőrtollak »cicáztak és szavatoltak« az ünneplés zavartalanságáért.

Ali basza zsbongó hadserege jut eszünkbe, ahogyan Arany »Szondi két apródja« című versében győzelmet ünnepli. Az elnyomott magyar munkásforradalom véres Ali basája, Horthy, 1923-ban éppenúgy, Szondi két hű dalnokának szájából akarta hallani saját dicsőségét, mint a történelem valamennyi szabadságon tipró zarnoka: Bartók Béla és Kodály Zoltán megbízást kapott egy rendezendő díszhangversenyre, nagyszabású új zenemű megírására.

A két nagy mű megszületett, de a magyar nép két nagy alkotója, az elnyomott magyar nép dalának tudosai és szerelmesei, nem lett hűtelen önmagához és népéhez. Nem az ünneplő Horthyék magasztalását, hanem az eltiport, szabadságától újból megfosztott magyar nép fájdalmát és dicsőségét írták meg. Az a Bartók Béla, aki három évvel ezelőtt állta a magyar sovinizmus orvtámadását a román zenefolklor gyűjtéséért és tudós kutatásáért, megírta a nemzetiségek legkönyörtelenebb zarnokának ünnepére a népek kulturális testvériségének nagy apoteózisát, a hatalmas

Táncszivtet. Az a Kodály Zoltán, aki nemrég ment keresztül az új »rendszer« különböző szekatúráin, megalázó »vizsgálatain« azért, mert a Tanácsköztársaság idején teljes szívvel állt ki azoknak a zenepolitikai és nevelői eszményeknek megvalósítása mellett, amelyekért egész addigi és azutáni munkásságával küzdött, megírta a Psalms Hungaricust.

Témaért és szövegért a magyar történelem régi emlékeihez tért vissza. Azt az utat járta, amelyet a magyar költők, írók már nem egyszer követtek az elnyomás sanyarú éveiben: régi témát keltett új életre. *Keckseméti Vég Mihály* szövege a 16. században fródott, olyan szakaszában a magyar történelemnek, amikor a magyar nép a három részre szakadt országban egyaránt szenvedett saját uraitól, külső ellenségtől és belső árulóktól. Maga Vég Mihály is távoli multban keresett témát, s kora szokása szerint a bibliából merített ihletet, hogy Dávid király álorcájában mondja el panaszát-átkát, hitét-bizalmát saját reménytelen helyzetében.

Az a mód, ahogyan Kodály ezt a kétszeresen allegorikus szöveget zenéjében életre keltette és saját népe sorsán érzett fájdalommal megtöltötte, azoknak a nagy alkotói lángelméknek a tervező-formáló géniuszára vall, akik egyéni sorsukban elválaszthatatlanul forrnak egybe népük életével. A próféta haragjának, hazafiúi felháborodásának történelelmező lángra csap fel a mű első ütemeiben, s mikor a zenekar hangja hirdelen, egy-két lobbanással elcsendesedik, a keretben megjelenik a mult idők felidézett krónikása, amint szintén multak könyvében lapozva rójja a sorokat: »*Mikoron Dávid nagy búsultában bavatí miatt volna bánatban, panaszkodván nagy haragjában ilyen könyörgést kezdé ő magában.*« Ettől kezdve egyetlen hatalmasívú rondóformában kovácsolódik egygé a szöveg és a zene minden rezdülése.

A krónikás — mostmár Dávid király szavával — istenhez fohászkodva sorolja fel azokat a nyomorgatásokat, keserveket, amelyeket ellenségeitől kell túrnie. Sírásában-rívásában éppúgy nincs egyedül, mint később — a zenei gondolat visszatértekor — könyörgésében. A kórusban és zenekarban egy egész nép keserve szokog a prédikátorral, mintahogy később a kórusban megintcsak a szorongó nép mondja utána mesteri imitációban: »*Én pedig, uram, hozzád kiáltok, reggel és délben, este könyörgök.*«

Első gondolata a társadalomból való menekülés: »*Hogyha énnékem szárnyam lett volna, mint az galamb, majd elrepültem volna...*« *Akarok inkább pusztában laknom, vadon erdőben széjjelbujdosnom, hogynem mint azok közt lakoznom, kik igazságotnem hagynak szólanom.*« Nemcsak Dávid király és Keckseméti Vég Mihály, hanem Kodály Zoltán is minden igaz ember fájdalma izzik ezekben a sorokban, a menekülés vágya azok közül, »*akik igazságotnem hagynak szólniok.*« Ugyanígy menekül Bartók Béla egy évtizeddel később a román kolinda-szöveg erdejébe, messzire attól a társadalomtól, amely gyilkosa igazszónak-tettnek-embernek.

A zenekar veszi át a kórus síró panaszát, az énekar pedig az első szakasz megismétlésével jelzi, hogy új rész kezdődik Sodoma és Gomorra bűneinek felsorolásában. A zenekar torlódó tizenhatod-imitációiban már ott nyüzsgögnék az igazság ellenségei, »*sereggestül senkik jönnek*«, hogy az igaz prédikátort megnyomorítsák, hogy »*fogságán ök vigadhassanak*«. Lehet-e az egyesülés jubileumán ujjongó Budapestet találójban jellemezni, mint Vég Mihály váteszi soraival: »*Egész ez város rakva haraggal, egymásra való nagy bosszúsággal, elhiresedett gazdagsággal, hozzá fogható nincsen álnoksággal.* — Gyakorta köztük gyűlések vannak, özvegyek árvák nagy bosszút vallanak, isten szavával ök nem gondolnak, mert jószágukban felfuwalkodtanak.« Maga szavai-ként ismételheti ezt a sötét képet az a Kodály Zoltán is, aki ellen mindent elkövettek, hogy »*megfoghassák, beszéde miatt vádolhassák*«.

De még sokkal mélyebb tengere árad ki a keserűségnek a következő részben azok ellen, akiket barátainak hitt, s végülis elkeseredett, égető felháborodással kell felismernie: »*Főellenségem most látom, hogy az volt!*« (Elhibázott kísérlet volna, hogy mechanikusan aktualizáljuk a krónikás-vers szavait Kodály személyes életkörülményeire, de mégis lehetetlen itt nem gondolni azokra a mocskolódásokra, támadásokra, amiket ebben az időben és ettől kezdve felszabadulásunkig éppen a »*szakma*« »*nemzetvédő*« zenészei árasztottak Bartók és Kodály felé. Ezeknek a »*magyarkodók*«-nak, ködevőknek» ez a két nagy lángelme éppúgy nem volt magyar, mint Ady saját Szabolcskáinak.) — Itt van a mű egyik csúcspontja, a prédikátor izzó átkában: »*Keserű halál szálljon fejére...*« Az apadni nem akaró átok özönlik a nép minden elnyomója, zsarnoka felé, ahogyan Szondi dalnokai átkozták rettenetes átkokkal Ali basát: »*Apadjon el a szem, mely célbavevő, száradjon el a kar, mely őt lefejezte, irgalmad, ő isten, ne légyen övé, ki miatt lön ily kora veszte!*«

Most egyszerre különös hang töri meg az átok és a kórus-szaggatott könyörgésével, majd félelmében követelőző kérésével egybekapcsolódó prédikatori hangszavát. Formailag trió, hangja líraibb. De tartalmilag hogyan illik ide ez a széles, 6/4-es adagio, hosszú, nyugodt-ívű hárfakiséretes dallamával? Talán eltűntek a fenyegetőző ellenségek és álnok barátok, minden nyugodt a krónikás körül, hogy ráér erre az önfeledtnek látszó elmélkedésre? Éppen nem. Egészen más történik itt: *most* menekül a prédikátor és a zeneszerző a társadalomból, a kétségbeejtő valóságból istenhez. A hárfá, a pengető és üveghangú vonósok, a suttogó fuvalák mixtúras menetei mind szembeállítják a megelőző intonáció felkavart forgatagát és a következő nagy apokaliptikus vízió fenségét az adagio révült álomszerűségével. Nincsen galambszárnya, hogy elrepülhetett volna, ezért nagy istenlátomásban szolgáltat igazságot önmagának és az elnyomott millióknak, állítja helyre a világtrend igazságát.

A »mikoron Dávid« 2/4-re keményedett dallamával, az utolsó ítélet harsonái között jelenik meg az igaz isten, ítélni eleveneket és holtakat. Ennek a nagy záró-freskónak az elemzése ad alkalmat arra, hogy megvizsgáljuk: kicsoda és milyen is voltak éppen Vég Mihály és Kodály Zoltán istene? Ahogyan itt elébünk áll, mindenesetre »rex tremendae maiestatis«: félelmetes fenségű király. De nem a minden bűnököt bosszuló uraság, aki előtt — mint »Dies irae« mondja — »vix iustus sit securus«, azaz a bűntelen ember is aligha állhat meg a lábán. De nem is a minden bűnököt (különösen a papokét és gazdagokét) kegyesen és nyájasan megbocsátó isten, hanem a szegények istene, az elnyomottaké, akinek nevével a 14–16. század nagy népi mozgalmi, forradalmi lezajlottak. Pártos isten, akinek keresztje alatt Dózsa népe vonult hadba az urak ellen. Azért *vigaz ítéletében*, mert a vészporóknak nem ad hosszú életet a földön, mert az igazakat mind megtartja (csodálatos kvártimitációk tornyán emelkedünk fel a megtartott igazakkal), a kegyeseket megoltalmazza, a szegényeket felmagasztalja, a kevélyeket pedig a mélységbe aláhajigálja. Az az isten, aki a »Jézus és a kufárok« monumentális bibliai falképén a kufárokat, pénzváltókat, mindenkit, aki a nép életének igaz templomát adás-vétel vérszívó, haszonleső piacává tette, ostorral zavar ki a templomból. Azért rettegnek tőle a szentséges rablók, a főpapok és írástudók, mert a nép rája hallgat, őt követi.

Most következik a Psalmus második nagy csúcspontja: a felmagasztalt szegények csodálatos fényben, harsonaszóval, ragyogással szállanak a magasba. A »mikoron Dávid«-dallam durba-harmonizált, szélesen ujjongó, jubiláló hangjai között szinte Michelangelo utolsó ítéletének boldog lelkeit látjuk mennybe menni, vagy még inkább: a szabad, jóga-hoz jutott népet halljuk életének örülni. De a jubiláció tetőfoka, a tündöklő, széksztelt tetézett D-dur hármashangzat hirtelen az a-moll második fokú kvintszekszt-akkordjává sötétül s azonos mostmár a bevezető zene érzelmi tetőfokának kétségbeesésével. A látomás eloszlott, a valóság vigasztalanabb és sötétebb, mint volt. Újból a krónikás görnyed előttiünk, versének utolsó sorait írja: »Szent Dávid írta a szoltárkönyvben, ötvenötödik dicséretében, melyből az hívek keserűségben vigasztalásért szörvék így versekben«. — A vigasztalás sehol, a záró sor dallamának leverő, a kialvó gyertya szemrontó homályát idéző párhuzamos kvintjei közül meg-e egyszer kisikolt a »keserűség« szava, majd a nagyított dallamvégződés basszus-pizzicatoiban enyészik el az egész hatalmas vádirat. Petőfi sorai jutnak eszünkbe: »Közel s távolban semmi fény nincs, csak mécsvilágom s honszerelmem ég.«

Ugyanilyen nagy vízióban festette meg Kodály néhány évvel később a magyar nép történelmi igazságát a *Háry Jánosban*. Ugyanilyen hatalmas erővel mutatja be a népi képzelet naiv-színes tükrében, hogy ha a világ jó tengelyen forogna, mi volna a jussa a magyarnak a nagy osztozásban. Való igaz, hogy a magyar katona hősiességére, vérére-verejtékére, a magyar földön termett búzára s a vele együtt aratott bánatra, búvételre támaszkodott a Habsburg császári hatalom az örökösödési háborúktól 1919-ig. Való igaz, hogy a magyar népnek ezért legalábbis »császár lánya, fele királysága« járt volna, aminthogy az dukál a mesében a legkisebb fiúnak, az dukál a mesében Háry Jánosnak. De a Háry-daljáték betelt dicsősége is a nagyabonyi kocsmá füstös, sötét ivójában végződik, a potrohos bíró és a fufangos diák kiabrándító társaságában. Élesebben művészek az elképzelt társadalmi igazságot és a reménytelennek látszó valóságot még aligha sikerült szembeállítania, mint Kodály-nak a Psalmusban és a Háryban.

Elmondhatjuk-e hát Kodályról, hogy pesszimista művész? Nem, semmiképpen sem mondhatjuk el. Kodály forradalmi romantikus művész, aki a nép igazságának győzelmébe vetett szilárd hitét, bizonyosságát később írta meg, amikor már saját szemével látta népdalkórusvetésének kezdődő beértét. Gyermekekaraiban, népdal-

kórusaiban, Huszt-jában, Páva-variációiban és Te Deumában az az ujjongó, felszabadult hang szólal meg teljes diadallal, amelynek korábbi műveiben még nem adta át magát. Későbbi műveiben már a valóságunk egy még átfogóbb, továbbmutató tükröződése mutatta meg neki s művein keresztül mindannyiunknak, hogy legyőzhetetlen a nép igazságának ereje és az, aki ezért az igazságért küzd, mint ő is.

A Psalmus, a bemutatója óta eltelt egy hízán harminc év alatt számtalanszor csendült fel hangversenytermeinkben. Népszerűsége egyre nő, a közönség szeretettel, lelkesen zárja mindinkább szívébe Kodály nagy művét. Megrázó erejű emlék, hatalmas dokumentum ez az alkotás, minden hangja arra figyelmezteti felszabadult népiünket, hogy milyen mérhetetlen szenvedéstől szabadult meg 1945-ben. Népiünk szeretettel fogadja el a Kodály remekművében újra és újra megelevenedő intést. Mint a szemfényére vigyáz megszerzett szabadságára és a Huszt tanulságával ajkán vág neki az előtte álló nagy feladatoknak: »Hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül.«

UJFALUSSY JÓZSEF

A »MAGYAROKHOZ« C. KÁNON PROZÓDIÁJA

Egy cseppben is benne van a tengervíz minden tulajdonsága.

Kodály Zoltánnak »A magyarokhoz« című kánonja — amikor a harmincas évek énekes mozgalmának forradalmi jeliséje lett, — egyben a magyar zenei prozódiajának is mesterpéldája. Feleletet ad minden kérdésre, ami az idegen, metrikus versek megzenésítése közben csak fölmerülhet.

Már pedig ezek a kérdések elég nehezek. Hogy egyeztessük össze a jambusok emelkedő ritmusát a magyar melodika és ritmika ereszkedő jellegével? Az eredeti versformát tartjuk-e tiszteletben, vagy tűzzel-vassal magyarítsunk át mindent népdalosra? Időmérték, vagy hangsúly? Továbbra is maradjanak meg az »e-Löre, vi-Rágok stb. féle szógyötrések, vagy azon az úton járjunk, amit a »Forr a világ« mutat?

A VERS FORMÁJA

A kánon szövegéül Berzsenyi hatstrófás ódájának első és két utolsó versszakát választotta a szerző. A vers formája az ú. n. alkaiosi strófa. Ennek első két sora öt emelkedő verslábból áll (alkaiosi sor), harmadik sora (spondeusokkal váltakozó) ötödféle jambus, negyedik (pindarosi) sora pedig forma szerint 4 ereszkedő láb volna. Kezdeté azonban összekapcsolódik az előző sorvégi féllábbal és így valójában az utolsó sorban is emelkedő ritmust hallunk.

Alljon itt sortípusok szerint csoportosítva a szöveg, feltüntetve a formális (skandált) ritmus 2/4-es ütembe szorított vázlatát, és kötőívvel ábrázolva az emelkedő verslábakat:

① spondeus jambus spondeus anapaestus jambus

1.a	Forr	a	vi-	lág	bús	ten-	ge-	re,	ó	ma-	gyar'
b	Á-	dáz	E-	rin-	nys	lel-	ke	u-	ral-	ko-	dik,
2.a	Fb-	reazd	fel	al-	vó	nem-	ze-	ti	lel-	ke-	det!
b	Or-	dít-	son	or-	kán,	jőj-	jön	e-	zer	vo-	szély:
3.a	Bát-	ran	vi-	gyá-	zom-	Nem	so-	ka-	ság,	ha-	nem
b	Lé-	lek	s	szá-	bad	tesz	cau-	da	dol-	go-	kat

spondeus jambus spondeus jambus spon-

1.c	S a	föld	la-	kó-	it	vér-	be	már-	tott
2.c	Nem	fé-	lek.	A	kürt	har-	so-	gá-	sát.
3.c	Ex,	tet-	te	Ró-	mát	föld	u-	rá-	vá

- deus anapaestus anapaestus jambus semipes

1. d Tö-ro dü-hös vi-a-dal ra kész-ti.
2. d A nyi-ho-gó pa-ri-pák szö-ké-sét
3. d Ez Ma-ra-thont s Bu-da-várt hi-ras-só.

A vers tehát a három legegyszerűbb és leggyakoribb emelkedő verslábát: a jambust, spondeust és anapaestust váltogatja. Már csak ezért is kitűnő iskola lehet zeneszerzőink számára ennek a műnek elemzése, hiszen ezekkel találkoznak leggyakrabban, akár régi, akár mai irodalmunkban, és éppen ezek okozzák a legtöbb bajt.

Kétfelől vizsgálhatjuk a kérdést: forma és tartalom szerint. Előbbinek elemei: a verslábak, verssorok és strófák, utóbbié a szavak, szólamok, mondatok, versszakok és a teljes szöveg.

Vegyük kezünkbe a kottát és vizsgáljuk meg apróra a prozódia zenei beosztásának összes előforduló problémáit.

VERSLÁBAK

1. A szöveg 21 jambusából 10 pontosan megtartja a klasszikus 1:2 időtartamarányt, 7 pedig az indulószzerű 1:4 arányúra élesíti. Ereszkedő jellegűre átjárt szott «megmagyarosított» jambus pedig mindössze 3 van:

②

vi-lég dol-go-kat lel-ke-det fő-lek. A sa-bad
ve-szély sít tet-te Ró-mát sít. (p | p 7)

{ fél-al-vó má-r-tott } vi-gyá-som ra-kész-ti.
{ p | p } { p | p }

súlyos kezdésűre átjárt szott

2. Még hívebben őrzi a zene az *anapaestusok* autentikus ritmusát. Mindegyik az 1:1:2, illetve az 1:1:3 tartamarányt mutatja, csak egy (*csuda dolgokat*) toldott át magyar helyére:

③

so-ka-ság re-dü-hös ge-re-ó vi-a-dal pa-ri-pák sít. csu-da dol-
1: 1: 2 1: 1: 3 1: 1: 3 2: 2: 3

súlyosról indul

Annál változatosabb a *spondeusok* kezelése. A két hosszú szótag közömbös versritmusa nem kevesebb, mint 9 — az augmented változatokkal együtt 14 — különböző zenei megoldást nyer! Tizenegy láb megmaradt emelkedőnek (7 ritmusváltozat), és kilenc került át súlycserével jó ütemrésze (szintén 7 változatban):

④

emelkedő spondeusok:

hös ten-nys lel-sít. or-dit. a föld -it vér-be már-tott tö. Ró-mát föld dár.
1: 1 2: 3 1: 3 2: 1 4: 3

ereszkedőre átfarmáltak:

or-kán nép-tez lé-lek nem fá-lek Pör a-reszd Ez tet-te har-sogtán bát-ran
1 1 1: 2 2: 1 4: 3

Igen tanulságos! Miért éppen csak a spondeusokat magyarítja át Kodály ilyen nagy számban? Miért nem a jambusokat és anapaestusokat is? Képzeljük csak el így, »jó magyarosan«:

Hiszen láttuk, egyszer-kétszer megteszi Kodály, de nagy többségben nem, mert *súlyos helyen rövid hang* — amennyire magyar képlet — gyökerében ellenkezik a metrikus lejtéssel. Am a spondeus mindkét szótagja hosszú, mindegy tehát, melyik kerül súlyosra, nem forgatja ki a verset jellegéből az arzis-tézis csere.

Mіндеzt összevéve: a dallam csak 13 emelkedő verslábat formál át éreszkedő, magyar jellegűre és háromszor annyit, 38-at meghagy felütéses jellegűnek.

Hogyan van az, hogy még sincs a darabban nyoma az előljáróban említett szóteréseknek?

(Folytatása következik.)

BÁRDOS LAJOS

AZ I. VONÓSNÉGYES

1941. májusában a Tudományos Akadémia tagválasztó ülésén — az indoklás szavai szerint — »a magyar zenei kultúra világszerte ismert tekintélyének, a népzene-kutatás mesterének, Kodály Zoltánnak« megválasztása szerepelt napirenden, ki e jelölésről nem tudott. Ki-ké kézhez kapta a cédulát és áthúzta az »igen« vagy »nem« szócskát. A dolog úgy fordult, hogy a »nem« győzött. Kodály Zoltán 1941-ben a Horthy-szellem és a német fasizmus garázdálkodása idején hivatalosan nem lett »halhatatlan«. — A Nemzeti Színház kottatárában, ahol éppen régi népszínművek anyagát tanulmányozta, az őt felkereső krónikásnak kérdéseire ennyit mond: »Én passzív szerepet játszottam az egészben, nem tudtam semmit az előzményekről, csak arról értesültem utólag, hogy »kibuktam«. Ez a dolgokon mitsem változtat, én akkor is tudok dolgozni, ha névjegyemre nem nyomatom rá, hogy a »Tudományos Akadémia tagja.« Az én szellemi névjegyemnek talán nincs is szüksége ilyen epitheton ornansokra s úgy vélem, hogy ma már nem is tudnék úgy örülni a tagságnak, mint ezelőtt 30 évvel. Mert akkor még megtiszteltetésnek vettem volna, de ma már túl vagyok minden hiúságon, minden mellékes ambíción, már csak az a célom, hogy befejezzem, amit befejeznem elrendeltem... a kibukatás okával foglalkozni nem érek rá... én az alkotás lázáért égek és élek... Nem kellettem az Akadémiának? Mit tehetek? Tovább dolgozom! Kutatok és majd talán lesz alkalmuk az illetékeseknek azon gondolkodniok, hogy mi döntheti el az akadémiai tagság jogcímét.« — A tudósító megjegyzi, hogy Kodály a szenvtelenség megdöbbentő erejével mondja e szavakat, fel sem néz a poros kottatömegek közül. Majd a szavaihoz még hozzáteszi Kodály: »Én sohasem az elismerésért dolgoztam, hanem igaz és mély magyarságom szolgálatáért. Ha kántortanító lennék alföldi falun, dalköltő dunántúli kisvárosban, akkor sem lenne más célom. Tisztelem az Akadémiát, becsülöm a munkásságát, de szerényen megjegyezhetem, hogy néha mindenki tévedhet. Nem személyi fájdalom gyötör. Csak el tudom vonatkoztatni munkásságomat a magam személyétől és az érzésem, hogy a munka, melyért örültem a napokat és magamat, önmagában, személytelenül fontos, érdekes és jelentős. Lehetséges, hogy bárki állt volna elő ezzel a munkával, hasonló lett volna a sorsa. Tehát talán nem a személy, hanem a munka a kifogás tárgya.«

Ez a kis történet is rávilágít a régi és az új Magyarország közti különbségre. Kodály útját ma népünk teljes elismerése és szeretetteljes tisztelete kíséri, a legnagyobb kitüntetések tulajdonosa, érdemeit elvitatni senkinek nincs szándékában. Ma az ifjúság az ő elvei szerint, olyan ének- és zenei anyagon nő fel, melyben a magyar muzsika megkapja az őt megillető helyet, neki köszönhető, hogy a jövőendő nemzedéknek már anyanyelve lesz a magyar zenei nyelv. Alkotó zeneszerzői munkája mellett ismertek zenetudósi és nevelői érdemei is, amelyekkel átforgalmazta a magyarság zenei,

söt kulturális arculatát. Bartók mondta egy ízben: »Képzelve el, mi volna, ha Kodály nem lett volna.« — Nemzetközi nagy zeneünnepélyeken régóta főhelyet foglalnak el művei, a *Psalmus* diadalmenetben járja be az egész világot. Művészetének szolgálatába világszerte nagy karmesterek és előadóművészek szegődtek s itthon kis névtelen tanítók, kórustagok és — ma már — a munkájuk után művészi élményre vágyó magyar dolgozók is. És bizonyos, hogy Kodály ennek örül jobban. — Köztünk él, művészetét elsősorban saját népe életének szebbé tételére szánja.

Egyes működési területeinek méltatása helyett szerzői bemutatkozásáról és I. vonósnyegyeséről szeretnék vázlatos képet adni, mert a magyar zene »hőskora« kevésbbé ismeretes és Kodály fellépésének jelentősége csak akkor mérhető fel igazán, ha tisztán látjuk az 1909—10-es évek zenei állapotát. — A magyar közönség »művelt«, gazdag rétege kozmopolita beállítottságánál fogva bizalmatlan volt minden hazaival szemben. Számára csak a külföld volt jó. Politikájában, műveltségében kevés közönséget érzett a magyar kultúrával. A zeneművelés túlnyomóan idegenek kezében volt, akik népiünk sajátosságainak figyelembevétel nélkül akarták a nyugati zenekultúrát magyar földre átültetni. A közép-polgári réteg a felsőbbet majmolta, nem gyönyörködtette olyan zene, mely népének problémáit veti fel. A város és a falu közt a kapcsolat csupán egyirányú volt: a dilettáns nótaszerzők szentimentális, sekélyes műdalai szívárogtak le falura a cigány és a klimpírozó kisasszonyok útján.

A munkásság nem juthatott el komoly hangversenyre. Ilyen céllal csak 1918/19-ben rendeztek sorozatosan hangversenyeket, melyek során vonósnyegyesünk a Zeneakadémia nagytermében 20 filléres belépőjegy ellenében volt meghallgatható, amit a szakszervezetek osztottak szét.

Nálunk a házizenélés elsősorban hivatásos zenészek személyes igényéből indult meg, főleg németajkú és műveltségű családok otthonában. Ez otthonokban találkozott az »öregekkel« a zenélő fiatalság. Az öregeknél Brahms muzsikája volt a határ, melyet megértettek, a »modern« zenét kivétel nélkül anarchisztikus muzsikának érezték. Kodály és Bartók első négyesei ellen nemcsak megszokott ízlésük és a szókratlan technikai követelmények miatt tiltakoztak, hanem a tartalom is zavarta őket, mely ősi magyar zenei elemekkel volt teltve. Még olyan művelt zenész is, mint Dohnányi, kinek grünewaldi lakásán eljátszottuk e műveket, értetlenül állott velük szemben. »A Bartókénak van pófája, de ronda, Kodályé teljesen tehetségtelen, dilettáns« mondta.

De ránk, fiatalokra ez a zene elementáris erővel hatott, nem győztünk betelni vele. Vonósnyegyesünk tagjai összesen nem érték el a 80 éves életkort. Az ifjúság lelkesedésével vállaltuk a két vonósnyegyes betanulását, hogy 1910 március 17-én (Kodály), március 19-én (Bartók) a szerzői estéken megszólalhassanak e művek. Éreztük, hogy ezáltal mi is harcosai leszünk az ifjúkorát élő új zenének, melynek zászlaját nálunk e két úttörő tűzte ki.

— Első találkozásom Kodállal feledhetetlen. Mindent átfogó általános műveltsége, a zenei nyelv tökéletes tudása, lendülete, cselekvőképessége, fanatikus hite a magyar zene értékében, jövőjében, idegen hatások alóli felszabadulása és győzelme lehetőségében: született irányító egyéniséggé avatta. Bátor és felvilágosodott harcos képviselője az új zenének.

— Egyformán nőtt hívei és ellenségei tábora, egyre több a vad vita és a rajongás körülötte. A párizsi Sorbonne-on Romain Rolland tart előadást a modern magyar zenéről, amit mi illusztráltunk. Ennek az előadásnak heves visszhangja lett. Egy ottani folyóirat »Kodályisták és ellenkodályisták« harcáról ír. Elhanyagolt magyar városok viszont (Jászberény, Marosvásárhely stb.), ahová már 1910-ben elvittük e műveket, egészen közelnek érezték magukhoz ezt a muzsikát.

— Bartókkal, ki a szerzői estek állandó közreműködője és a Kodály-művek propagálója volt, ideális, egymást kiegészítő lelki szolidaritás és barátság fűzi egybe, melynek szilárd alapja a jóindulatú, kölcsönös baráti, de szigorú kritika volt.

Kodály I. vonósnyegyese új fejezet, új hang a kamarazenében. Már Kodály egyéni nyelven beszél; az ifjúság jele, hogy nem olyan szűkszávú, mint későbbi művei. A népdalok beszédtörvényeit alkalmazni tudja a hangszerek nyelvére, innen fakad szólamainak dallamossága. Megmutatja, hogy a magyar népdal elemei is alkalmasak nagy formák betöltésére. A mű terve 1907-ben fogant, 1909-ben fejezte be. Az önállóan haladó egyes szólamok esetenkénti találkozása hozza létre harmóniáit. Az egész művet belső rokonság fűzi egybe, a témák és az egyes tételek egyetlen lelki folyamat különböző képei. Ritmusban rendkívül gazdag, hangzása változatos és választékos. Színes falusi népzenei hangulatát idézi (ha még nem is annyira, mint a 2. négyes és a trió), amilyenek azt Kodály megálmodta. Falusi népi kis együttesek hangzásai, harmóniai

fordulatai, a jó paraszthegedűs, dudás, fuvolás, cimbalmos rögtönzéseinek ritmikai gazdagsága található a műben. A német elvontság, spekuláció, ködösség helyébe franciás logika, plaszticitás lép, de annak finomkodó raffineriája, önmagáért való életélvezése helyébe egészséges, létteli tartalmat ad, magyar marad.

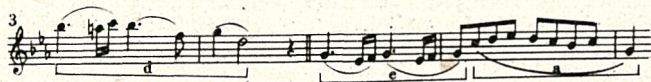
A bevezető 18 ütem mottóként magyaráz meg minden következő fejlődést, belőle épült fel az egész. Zseniális ötlet nyilvánul meg a hangnemek elrendezésében is: a bevezetés »h«-mollban van, mely mintegy vezérhangként követeli meg a c-moll hangnemet.

Ezt az érintetlenül hagyott népdalt (»Lement a nap«), amiből, mint magból nőtt ki minden téma, a cselló hozza, a többi szólam felfelé menő harmóniákkal kíséri. A bevezetés érzelmeiktől átfűtött hangzásával első pillanattól kezdve megragadja a hallgatót. A 18. ütem modulációja átvezet a főtémára, melynek motívumai mind a népdalból származnak:

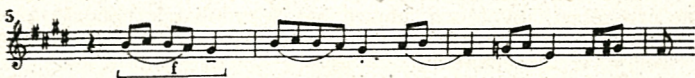
A második témához vivő átvezetőrész a népdal legjellegzetesebb fordulatait idézi:

A második téma is erős motívikai rokonságban van az alapulvett népdallal:

Majd az 5. számmal jelzett motívum zárja le az exozíciót:

A feldolgozási rész az »a« és »e« motívumból indul, majd Es-as-des-fis(-ges) hangnemen át eléri fortissimo tetőpontját, utána a 2. témából készült nyugodt cantilénán át egy újabb fokozással eléri az 5. számú motívum továbbfejlesztett alakját.

A visszatérésnél az 1. téma (c-ben) rövidítve jön, és a brácsa, majd a cselló hosszantartott »fis« hangján nyeri el kicsengését. Ezután következik a melléktéma-csoport »C«-ben, majd az 5. motívum főhangnemben. A »Coda« az 1. sz. »mottó« 2. részét idézi unisono (cis-ben). Majd a témából alakított gyászindulószerű rész után:

felfokozott energiával fejeződik be.

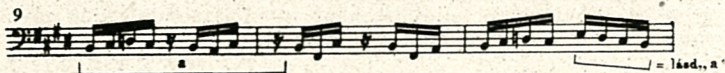
A lassú menetű II. tétel 3 szakaszos építkezés. Magyar tájak, sorsok, régi és időtlen fájdalmak, ujjongások hangja, magyar erdők tünődő zenéje. Az I. szakasz ismét a jellege »a« motívuma és I. zárótéma (f) »d« üveghang akkorddal zárul.

A 2. szakasz fugato :

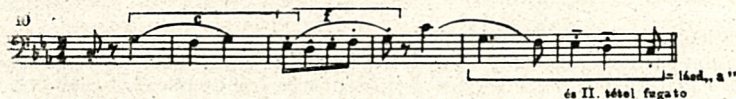
a többi szólam után ezt a cselló nagyításban hozza, majd félzárlat »cis« dominánsán. Ezután egy zseniálisan megoldott kettősfugaszerű rész következik :

melyet valamennyi hangszer pengetve ad elő.

Erről a részről így ír a Pester Lloyd : »kijózanító szerenád egy elhangolt gitáron«. A közönség »művelt« része is egy véleményen volt e »szakértő«-vel, hangos derűltégre fakadt, amit azonban Reinitz Béla a helyszínen elfojtott. — A 3. szakasz az I. ismétlése. A témát a brácsa hozza, a két hegedűs magas tremolóval, cimbalomszerűen, a cselló pengetve kísérik az eddigi motívumok felhasználásával.

A III. tétel Presto, egyszerű, 3 részes építkezésű. I. szakasza :

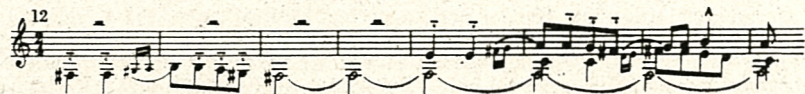

A 2. szakasz :

A 3. szakasz az I. megismétlése variálva.

A IV. tétel : Téma variációkkal. Indítása :

Ezzel a bevezetéssel kezdődik az I. tétel főtémájából alakított motívummal, majd a III. tétel főtémáját hozza a cselló pengetve, átveszik a hegedűk, majd a csúcsponttól lezuhannak egy *fff.* megszólaltatott mély akkordra és elcsendesednek. Hosszú fermata után egyszerű népdaltéma jön, sajátos, meglepő harmonizációval :

5. formailag elkülönülő, anyagában jól felismerhető variáció : 2/4, 3/4 és 2/4, 4/8 (Adagio) 5/8 (Allegretto), 2/2 és 3/2. Mind »C« durban.

A Coda két szabadabb formájú változat: 1. fugato a téma cselló-szólamából), ismétlődik, fugato betét nélkül (Es, $\frac{3}{4}$) és ismét a fugato (c-ben). 2. a téma eredeti formájában, második része szabadon tovább vezetve (Allegro), majd rövid Presto, mint főmotívum zárja le a művet.

Az új zenei nyelvezet a hallgatóságban meglepetést, ellenállást, heves vitát váltott ki. Nemcsak a népi dallam és a harmóniák szokatlansága, hanem a hangzás friss elemei is dühítették a »szakértőket«, az elfogulatlan fiatalság azonban lelkesedett.

A kritika megjegyzi: »a terem hátulsó felét elfoglaló hallgatóság fiatalabb elemei egész este zajos ovációkkal ünnepelték a jelenvolt szerzőt és derék előadóit (P. Hírlap). A Pesti Napló rosszindulatúan hozzát teszi: »... és így az a pőz, hogy üldözik, nem jutott Kodály osztályrészéül.«

A négyes »Emmának« van ajánlva. E művelt, tehetséges, emberségben is kiváló egyéniség 1910 óta élettársa Kodálynak. Népdalgyűjtésben, kottamásolásban, a viharok elviselésében és elviselhetővé tevésében segítő társa, aki a nagyobb tehetség szolgálatáért egyéni ambícióiról lemondott, pedig zeneszerzői tehetségét mutatja az 5/8-as variáció is, mely az ő munkája. Életét arra szenteli, hogy Kodály zavartalanul dolgozhasson. És Kodály csodálatos testi és szellemi frissességgel, egy tartalmas élet tapasztalataival gazdagon, töretlen munkabírással dolgozik szakadatlanul ma is, amikor — ifjúkori álmainak beteljesüléseként — felszabadulásunk jóvoltából az egész magyar nép élvezi munkájának gyümölcsét.

T E M E S V Á R I J Á N O S

AZ INDULÁS A KORABELI KRITIKA TÜKRÉBEN

Ezerkilencszáztíz március tizenhetedike jelentős dátum Kodály Zoltán életében. Ezen a napon rendezte első szerzői estjét. Vizsgáljuk meg közelebbről, hogy fogadták a hivatásos kritikusok ezt a legelső reprezentatív hangversenyt, melynek műsorán szerepelt az I. vonósnégyes Waldbauerékkel, a gordonka-, zongoraszonáta Kerpely Jenővel és Bartók Bélával.

A budapesti napilapok, hetilapok és zenei újságok kritikusi teljes számban megjelentek a szerzői esten, mert sejtették, hogy itt a zenetörténelem szempontjából is jelentős események történnék.

Valamennyi beszámoló megállapítja a zajos sikert. A külsőségekről egyformán emlékeznek meg, a lényeg azonban mindenütt más megvilágításban kerül az olvasóközönség elé. Elsősorban kell megemlítenünk Reinitz Béla lelkes, harcos iránytmutató írását. Sajnos ebben egyedül maradt a többi kritikus nyilvánvalóan rosszakaratú írásai között.

A Budapesti Hírlapban Kern Aurél aránylag nyíltan mer írni Kodályról: »A körülbelül 25 éves poéta két tulajdonságát említjük: forradalmár és magyar, nem tér le a zeneiség ösvényeiről. Végre koncertek, melyhez a magyar zenehistoriának is köze van.« Ugyanakkor a nagytöke óriási befolyású német nyelvű napilapja a Pester Lloyd, melynek olvasóiból telik ki a zeneakadémiai és vígadói hangversenyek közönségének tehetősebb rétege (a földszint első tíz sorában), A. B. aláírású bírálatában azt hiányolja, hogy az ifjú tehetség, aki vonósnégyesével állt ki a hallgatóság elé nem végzett alapos munkát. »Szigorúbban kellett volna lemérni munkáját, mielőtt a nyilvánosság elé hozza...«

Mérgezett nyíl a Wagner-rajongó dr. Diósy Béla részéről éri Kodály Zoltánt. Diósy a Neues Pester Journal munkatársa. Ez a lap a jómódú polgárok németnyelvű, németszellemű újsága. Olvasói a hangversenytérnek közönségének jelentékeny részét alkotják, ezért minden sorának komoly hatása volt. Diósy nemcsak ócsáról, hanem alattomosan támad is. A fiatal Kodályt »sajnálatos jelenség«-nek írja le. »Hamis elképzelés a zenéről a Kodályé, természetellenes.« — írja kritikájában. Diósy odáig merészkedik, hogy »Pathologisches Künstlerthum«-nak bélyegzi Kodály Zoltán művészetét. Ettől kezdve Diósy Béla Kodály személyének, művészetének, nevelői munkásságának egyaránt sötét ellensége. Minél erőteljesebben bontakozik ki alkotá-

saiban életművészete, annál gyűlöletesebb és gyűlöletében mind kapkodóbb és reménytelenebb a Neues Pester Journal Kodály-harca. Talán azért, mert részben Kodály hatására is mind többen beszéltek és olvasnak magyarul, mind kevesebben németül...

Ez a kicsinyesen gúnyolódó hang még mindig nem volt olyan ártalmas, mint a hivatalos Magyarország nagy újságjának, a kormánylapnak, az »Alkotmány«-nak kritikája. Az »Alkotmány«-t az egyház sugalmazza. Ennek a tekintélyes sajtóorgánumnak a kritikája tükrözi leghebbeben az akkori kormányzatnak féktelen haladás-, és népellenes irányzatát.

Az »Alkotmány« az egyetlen lap, mely nem március 18-án ír a Kodály estről. A lap megvárja a Kodály hangversenyt követő Bartók szerzői estét s így ír: »minthogy a két szerző egy irányt követ, összevonjuk véleményünket.« Az összevont vélemény:

»Billroth, a híres orvos egy fiúnál észrevette, hogy ahányszor tiszta konszonanciát ütött meg, összerezett és megnézte jót fogott-e? De valahányszor melléütött, diszsonanciát fogva a zongorán, lelkinyugalommal továbbment. Így vagyunk Kodályékkal is. Ezeknek az uraknak a hallása nincs rendben. Csak nem hitetik el velünk, hogy ezt tartják szépnek, költőinek. Nagyon sajnáljuk, hogy ilyen szomorú dolgokat kellett végighallgatni. Kodály zongoradarabjait fájdalom, nem tudjuk megérteni.« A lap azonban önkéntelenül is elárulja magát, mikor állítólagos objektív esztétikai ítéletéhez a következő — szinte feljelentés-számba menő — megjegyzést fűzi:

»Elszomorító, hogy éppen a Zeneakadémia két derék pedagógusa téved le az ízlés útjáról.«

Ahhoz, hogy a pártos zenekritika feladatait és eszközeit meg tudjuk határozni, szükséges, hogy tisztán lássuk a reakció erőinek a zenekritika mezébe bujtatott fegyvereit. Nem véletlen, hanem a haladás erőinek világos felismerése, hogy ezek a fegyverek teljes erővel működésbe léptek Kodály és. művészete ellen.

KRISTÓF KÁROLY

A »SZÉKELYFONÓ« OPERAHÁZI BEMUTATÓJÁNAK JELENTŐSÉGE

A »Székelyfonó«-t éppen húsz éve, 1932 április 23-án mutatták be az Operaházban. Ezt a napot ünnepi dátumként örökíti meg a magyar zenetörténet, mint születésnapját egy sajátos hangú és felépítésű remekműnek, amely merész új formájával egyedülálló az egész világ zeneirodalomban.

De ennek a nagyszerű alkotásnak rendkívüli művészi erején, csodálatos gazdagságán, káprázatosan csillogó szépségein, új zeneköltészetünket megtermékenyítő hatásán kívül politikai jelentősége is van.

A »Háry János« és a »Székelyfonó« operaházi bemutatójág Operaházunk, s annak szűk társadalmi rétegből összetevődő közönsége nem akart tudomást venni népnépérzéseinek zenei kifejezéséről: a népdalról. Az »úri Magyarország« egyetlen dalszínháza akkor a »Királyi Operaház« címét viselte. (Jellemzően a gyökerestől hazug ellenforradalom, a királyné nélküli királyság üres cifrázkodására.) A lenézett, elnyomott, kismizmizett nép valódi hangja, gyönyörű éneke nem volt szívesen látott vendég színpadán, mint ahogy azok, akiktől eredt és akikhez valójában szólt: a szegény koldus, robotoló nép fiai nem juthattak be a hivalkodó kiváltságosok palotájának drága nézőterére.

Kodály Zoltán »Székelyfonó«-jában a nép szól a néphez. Legmagasabb, zseniális művészi feldolgozásban zengenek ebben a zenés népdramában az ősi parasztdalok. Lenyűgöző képét kapjuk a hamisztatlan népeletnek, fantáziadús mesélőkészségével, játékaival, táncaival, de súlyos problémáival is. A darab igazi hőse a nép. Az egyéni sorsok a cselekményben elválaszthatatlanok a közösségtől és ezt Kodály a magánénekek és kórusok szerves összekapcsolásával éri el. A szöveget kizárólag népdalokból, népballadákából állította össze Kodály bravúros leleménnyel. És amikor elzárkózott attól, hogy egyetlen más szót használjon, amikor közvetetesen keresztülvitte a maga elé tűzött nehéz — színpadi műnél szinte elképzelhetetlen — feladatot, hogy ebben a művében még átvezető szöveggként sem ír mást, mint amit a népdalköltészetből való-

gatott, jelképesen politikai programját is hangsúlyozta: a nép hűséges, igaz tolmácsa akart lenni.

A reakció legsötétebb idején a haladás, az iránymutatás fáklyalángja volt a »Székelyfonó«.

Bartók Béla a premier estjén az előadás után páholyában felállva percekig tapsolt. Kipirult arccal, ragyogó szemmel ezt mondotta:

— »Ennél szebbet nem hallottam, nem láttam!«

Bartók szavaiból, tekintetéből a harcostárs öröme és büszkesége is sugárzott.

PÉTERFI ISTVÁN

EGY VIDÉKI SZÉKELYFONÓ-ELŐADÁS

Horváth Árpád, a debreceni Csokonai Színház igazgatója 1937-ben elsőnek hozta színre vidéken a Székelyfonót. Mint az előadás egyik szereplője, aki résztvett az előkészületek izgalmaiban és az előadás örömeiben, úgy érzem: hogy ma, 1952-ben, amikor Kodály nagy művészete eljut a néphez, elismerik és megértik, tanulságos lesz visszapillantani erre az előadásra.

Egy szinte még feudális viszonyok közt élő vidéki magyar városban vagyunk — 1937-ben...

Az első nehézség a zenekari anyag megszerzése volt. Jellemző, hogy ekkor Magyarországon még nem volt meg a mű zenekari anyaga — és Bécsből kellett meghozatnunk. Még nagyobb nehézség volt a nagylétszámú ének- és zenekar szervezése. Zenekarunk kiegészítése végett a debreceni konzervatóriumhoz fordultunk. A tanárok és a tehetős felsőbb osztályosok készséggel siettek segítségünkre. Éppen így a helybeli énekkari együttesek tagjai is — úgy, hogy a Székelyfonó csodálatos kórusrészeit 120 tagú énekkar szólaltathatta meg 56 tagú zenekar kíséretével!

Már az évad elején megkezdődtek a próbák. Az előadás karnagyául Komor Vilmost, a Háziasszony szerepére a felejthetetlen Basilides Mária-t nyerte meg Horváth Árpád, a Leányt én énekeltem. Komor Vilmos és Basilides Mária jóval a bemutató előtt érkezett le hozzánk. Az előadást május 21-re tűztük ki. Lelkiismeretes, de egyúttal lelkes munkát végeztünk és biztosak voltunk abban, hogy a közönség méltányolni fogja a nagyszerű művet és a mi lelkes igyekezetünket. — Csalódtunk. Az előadás délelőttjén összesen 50.— pengő bevétel volt a pénztárban... Sírni szerettünk volna! Horváth Árpád talált rá az igazságra: »Elfeledkeztünk arról, hogy akiknek és akikről Kodály műve szól — azoknak nincs pénzük jegyet váltani.«

Azonnal munkához láttunk. Meghívtuk az üzemek munkásait, az egyetemi hallgatókat. Az előadás kezdetére lelkes közönség töltötte meg a nézőteret. Nagy, őszinte sikerünk volt. Szünni nem akaró taps jutalmazta Kodály remekművét. És mi közreműködők nem siettünk, — mint máskor, a színházat elhagyni. Boldogan álltunk a színpadon; büszkén, hogy a nehézségek ellenére is sikerült igazi magyar zenét, igazi magyar kultúrát nyujtunk a magyar népnek.

Meg kell emlékeznem Komor Vilmos áldozatkészségéről, aki a bevétel láttára lemondott kétheti munkája honoráriumáról.

A Székelyfonó előadása nagyon nagy erőfeszítést jelentett egy vidéki színingazgatónak, akinek saját és művészei tehetségén kívül csak ambíciója és elképzelései voltak, — de pénze nem. Egy Kodály-tisztelő zenerajongó barátunk rántott ki az anyagi kátyúból. Előadás előtt szóltunk neki — készséggel segített, de egy kikötéssel: hazamegy pénzért, de el ne kezdjük visszatérteig az előadást, mert egy hangot sem akar elmulasztani...

Ezért kezdődött a Székelyfonó első vidéki bemutatója 18 perccel később...

És ma, 1952-ben amikor művészi produkciónak anyagi nehézség nem áll útjában és azokat mindenkinek módjában áll élveznie, örömmel és szeretettel köszöntjük Kodály Zoltánt 70. születésnapján, aki módot adott nekünk arra, hogy színpadon és hangversenyteremben saját hangján szólhassunk a magyar néphez.

NEMÉNYI LILI

A MŰDALOK

A daléneklés a közelmúltban nagyon elhanyagolt területe volt zenei életünknek. Basilides Mária óta kevés olyan énekesünk van, aki kiváló képességeit kizárólag a daléneklés művészetének szentelné. Ez annál inkább sajnálatos, mert igazán fejlett zene-kultúra el sem képzelhető a művészi daléneklés intenzív művelése nélkül.

Bár a kamarazenélésnek ez a formája természeténél fogva kisebb hangverseny-teremre alkalmas, jelentősége nem csekélyebb a többi műfajénál, mivel a szuggesztív hatású élő művészi daléneklés a mély és bensőséges zenei élményeket nagy közvetlenséggel képes az arra vágyó hallgatóságnak átadni. Azonban dalirodalmunk remekeihez csak tiszta alázatos lélekkel szabad közeledni, lemondva minden külsőséges eszközökkel dolgozó előadásmódról, vagyis csak az igazi élményt visszaadó, leegyszerűsített, mégis megrázó interpretálásnak magával ragadó magatartásával.

Hányan képesek erre? Ezek a gondolatok foglalkoztatnak, amikor Kodály Zoltán műdalairól van szó. Egy komponistának a dalai, már szövegválasztásuknál fogva is, alkotójuk igazi emberi mivoltáról, lelkük őszinte, mély rezgüléséről adnak vallomást. Hisz a zeneköltő csak olyan verseket zenésít meg, melyek az ő személyes érzéseit, élményeit fejezik ki. Viszont a dal remekművé csak akkor válik, ha költő és muzikus mondanivalója, érzésvilága közös húrton szólal meg és mennél több ember élmény-anya-ga van benne összesűrítve, annál mélyebb és szélesebbkörű a hatása.

Nem helyes ugyan művek összehasonlításával párhuzamot vonni, mégis kézenfekvő a kérdés: miért nem tudnak pl. Bartók »Ady-dalai« koncertéletünkben nagy művészi értéküknek megfelelő visszhangot kelteni? Tisztán azért, mert a Bartók által választott versek bár megható, sőt megrázó emberi dokumentumok, vallomások, — és a szerzők legsajátosabb lelkiségét tükrözik, mégis ezekre a túl szubjektív lelki rezdülésekre az embereknek csak nagyon kis hányada tud reagálni.

Ezzel szemben, ha Kodály bármelyik dalát — kezdve az »Énekszó«-tól a »Mekésétt melódiák«-ig, vagy más énekművét vesszük — azok gyönyörű, közvetlen melodikájától eltekintve a dalok verseiben vallomásként kitáruló lelkiséget a hallgatóság igen nagy része magáéval rokonnak érzi.

Hogy Kodály műdalai mégsem olyan elterjedtek és népszerűek mint egyéb szerzeményei, annak részben az is az oka, hogy még mindig kevés az arra hivatott előadó, és aránylag még kevesebb azok előadási lehetősége.

Méltatni kellene ilyen ünneplő cikkben Kodály minden egyes dalát: az első opuszszámú »Énekszó« népi szövegekre írt ciklusát, amelyben Kodály zenei egyéniségének profilja már teljesen kialakultan jelentkezik:

a »Mekésétt melódiák« sorozat darabjaiban (pl. »Magányosság«, »Levéltöredék barátémhoz« »Elfojtódás« stb.) a drámai előadás pátoszanak mesteri kifejezését;

a »Sírni, sírni« zenekari dal lélekbe markoló hatalmas recitativóját;

az »Ádám, hol vagy?« biblikus erejét;

a »Nausikaa« egyszerű fájdalmas emberi hangvételet;

az op. 14 »Három ének« közül a »Siralmas nékem idegen földön« és »Imhol nyitva kebelem« című daloknak a »Psalmust« idéző melódiáját és a boldog szerelem érzését dithyrambikusan kifejező »Várj meg madaram«-at is.

De nem folytatjuk a felsorolást. A Kodály-dalokat minden igazi muzsikusként ismernie kell. A nem szakmabeli hallgatóknak viszont a leírt szó nem mond sokat: hallania kell a dalokat a legjobb, leghitelesebb művészi előadásban, hogy lássa Kodály Zoltán teljes alkotói és emberi nagyszerűségét.

Kodály Zoltán történelmi jelentősége többek között a dalaiban is megnyilvánul. Amit nagy költőink egész sora Berzsenytől kezdve, Vörösmarty, Petőfi és Aranyon át egész Ady-ig költői nyelvünk kimunkálásával elvégzett, azt Kodály — Bartók »Kékszakállú«-ja mellett, — zenei téren jórészt egymaga teremtette meg: a mai magyar zenei nyelvet, a magyar énekbeszédet, megoldva annak prozódiai, dallamlejtési problémáit, egyszóval a magyar énekstílus alapvető elemeit.

E korszakalkotó munka hatása alól senki, aki itt él, komponál, vagy énekel ki nem vonhatja magát.

Itt nem csupán egy kivételes nagy egyéniségnek kortársait és utódait lenyűgözve tartó hatásáról van szó, hanem arról, hogy Kodály életműve még a dalokban is a tanításnak és útmutatásnak olyan gazdag tárházát adja számunkra, amelynek birtokában képesek leszünk arra, hogy a szocialista építést megéneklő realista zenéirodalmat a hasonló törekvésű szovjet zene példáját követve, a maga teljes szépségében és igazságában megteremthessük, vagy legalább is annak alapjait lerakhassuk.

Ez ünneplő pillanatokban meg kell még azt is mondanunk, mélyeséges szeretettel hiszünk mesterünk, Kodály Zoltán alkotóerejének töretlenségében és meggyőződésünk, ha megfelelő inspiráló szöveg kerül kezébe, mely alkotó korunk és eljövendő életünk művészi kifejezésére alkalmas és méltó, úgy géniusza ennek nyomán meg fogja alkotni a ma dalát is, a szocialista Magyarország és saját maga további dicsőségére.

K E L E N H U G Ó

A GYERMEKKÓRUSOK

Huszonhét évvel ezelőtt, 1925 tavaszán két kis gyermekkórus: a »Villó« és a »Túrót eszik a cigány« bemutató-előadása hangzott el. Ennek a két kis műnek a bemutatása azonban jelentős eseménye a magyar zeneművészetnek, mert velük az igazi magyar népi zene indult el útjára, hogy ifjúságunkat magyarságának tudatára eszméltesse.

Ifjaink boldogan énekeltek a magyar lélekből fakadt ősi dalokat, szomjas lélekkel itták a szépséges dallamokat. Megérezték belőlük az ifjúság lehelletét, a magyar jövő ígérését, közösségformáló, nemzetépítő erejét. Kodály Zoltán gyermekkórusainak megjelenése úttörő vállalkozás, igazi ünnep volt. Mindnyájunknak, a vezetőeknek és az ifjúságnak éppúgy, mint a közönségnek felfedezés volt minden drága dallam népi kultúránk kincses-tárából. Ezek a dallamok a hazaszeretet, a munka megbecsülése levegőjét árasztották, szépségükről, értékükről eddig sejtelmünk sem volt.

A gyermekkarok megszületéséhez az első impulzust a mester »Psalmus Hungaricus«-ában lévő »fiú-kórus« adta meg. Ugyanis 1925 februárjában Kodály Zoltán azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy »Psalmus Hungaricus«-ában vállaljam el a gyermekkari rész betanítását. A megtisztelő megbízatást örömmel vállaltam. A tanulás előrehaladtával hamarosan megjelenhettünk az összp próbákön is, ahol a válogatott, jóhangú fiú-sereg lelkesen fújta a »Mikoron Dávid nagy búsultában...« örökértékű dallamát. A próbák egyikén észrevettem, hogy a mester a gyermekkari résznél figyelte a fiúk üdén, ércesen csengő hangjára. A próba végeztével elgondolkodó arccal, ezekkel a szavakkal fordult hozzám: »Majd hozok én valamit az ön gyermekkórusának, addig is az az érzésem, hogy nagyon érdemes foglalkozni ezekkel a fiúkkal!«

Alig egy-két hét elmúltával csakugyan megjelent Kodály Zoltán. Kívette zsebéből a »Villó« és a »Túrót eszik a cigány...« című gyermekkórusok partitúráját és eljátszotta. — Megdöbbentett az, amit hallottam. Egy új világ tárult fel előttem. Éreztem, hogy ez az a pillanat, amely egyelőre még beláthatatlan perspektívát nyitott meg a magyar gyermekkar-oktatás előtt. A mester új formákat, új kifejezőmódot talált és hűen visszatükrözte mindazt, amit egy évezred óta vágyótt kifejezni a magyar föld népe s amit a magyar zeneművészet csupán ritka pillanataiban tudott elérni.

Hosszú pedagógiai tapasztalataim alapján jól ismerem a gyermeklelkeket. Mindjárt megláttam, hogy a mester megtalálta az utat a gyermek lelkéhez és szívéhez is. Így nem lepődtem meg azon, amikor egy-két hét múlva a gyermekek a folyosókon, az óráközi szünetben a próbákön tanult szövegeket énekelgették verekedés helyett. Mindjobban háttérbe szorultak a dalok szerkezeti nehézségei, a próbák fáradalmi. Mély, belső ösztön sugalta a gyerekeknek, hogy új és tökéletes formát kapott a magyar öröm és a magyar fájdalom. Erről tanuskodtak az ének közben villogó gyermekszemek és kipirult, lázban égő gyermekarcok. Hogy milyen rajongással vették a gyermekek Kodály Zoltánt, arról az alábbi kis eset tanuskodik.

Egyik próbánkra vártuk Kodály Zoltánt, aki azonban csak nem érkezett meg. Vége lett a karéneki-órának. A fiúk nagy lehangoltsággal szerteszédtek s hazafelé tartottak. A teremben csak egynéhányan voltak, amikor megérkezik Kodály Zoltán.

Sajnálattal jelentettem, hogy a fiúk már hazamentek és csak másnap állhatunk rendelkezésére. De mi történik! A folyosókon zajos sürgés-förgés! Mi ez? Hát uramfia, az egész énekkar — lehetnek vagy száznegyvenen — visszajött az utcáról, fel a 3. emeleti próbaterembe. Az egyik ifjú ugyanis észrevéve Kodály érkezését, elrohant társai után, tele torokkal végigharsogta a Wesselenyi-utcat, hogy »Itt van Kodály tanár úr, meg akár hallgatni bennünket!« — És lelkes örömmel énekeltek tovább a »Villő«, meg a »Túrót eszik a cigány...«-t. Aznap 5 órakor ebédeltünk!

E két remekművét 1925. április 2-án mutattuk be, a Wesselenyi utcai polg. fiú iskola énekkarával Kodály »Magyar népdal est«-jén a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. Az első előadás felejthetetlen élménnyé emelkedett. A közönség nem tudott betelni e dalok újszerű, lélekbemarkoló szépségével. Megérezte mindenki, hogy ez a muzsika az igazi magyar muzsika, amely most gyermekhangokon indult el hódító útjára, bejárva az egész világot!

Az első Kodály-gyermekkórus bemutatása óta immár több, mint 27 esztendő telt el. A nebulók, akik e dalokat énekelték, azóta dolgozó társadalmunk hasznos tagjaivá serdültek. Az új idők új dalaival tökéletes művészetet kaptak már gyermekkorukban. Olyan ajándékot, mely zeneileg igényessé fejlesztette őket. A tömegigény ezen a téren sürgeti és alkotásra készíti magyar zeneszerzőinket. Az új magyar zeneirodalom elindult egy olyan fejlődés útján, amely a mai napokban is szemünk előtt zajlik és amely felbecsülhetetlen, ízig-vérig magyar értékkel gazdagította hazánk kultúráját.

Kodály Zoltán felismerte az iskolai karénekoktatás jelentőségét, nevelői hatását. Tudta jól, hogy ez az iskolai élet egyik fontos megnyilvánulása. Itt találkozik az iskola osztályokra tagolt ifjúsága egy nagy összefoglaló érzelmi közösségben. Az egyénre éppúgy, mint az összességre, érezteti szociális fegyelmező, nevelő hatását, általa az összesség igazi szellemi és lelki javakhoz jut.

Kórusműveiben a népdal művelésének új formáihoz vezet az élet minden területén. A nevelésben éppúgy, mint a munkahelyen, vagy a baráti körben. Ebből a népdalkultúrából fakad azután az új zenekultúra, melynek gyökerei hazai földből táplálkoznak, mert éltetőjük a népi erők, a népi szellem, a népi ének. Ennek hatása úgy a vokális, mint a hangszeres muzsikában, sőt a táncban is megmutatkozik, teljesen átformálva a nevelés szellemét, egy más zenei értékítéletet adva az embereknek.

A gyermekkorosok megjelenése idején a magyar zenei élet harcok színtere volt. Az akkori magyar társadalom nem ismerte az igazi magyar népzénet. Intézményei nem igen egyengették az új megmozdulások útjait. Az iskola pedig, ahonnan a változást remélni lehetett volna, az elavult dalárdastílust utánozta és mesterséges iskolazenét tanított. Ekkor jelenik meg Kodály Zoltán az ő remekbe faragott, varázslatosan hangzó Gyermekkórusaival: a »Villő«, »Gólya nótá«, »Gergely-járás«, »Lengyel László-játék«, »Cigány-sírató« stb., stb. Ekkor indul útjára az »Éneklő Ifjúság« című mozgalom, amely évről-évre, mindég nagyobb és nagyobb tömegeket hódít meg az igazi magyar népi muzsika számára.

»Ez a generáció, mely Kodály kórusait éneкли, mely a legmélyebb és legigazibb magyar kultúrában már mint a maga természetes otthonában nevelkedik, valóban elhivatott a jövő győzelmeinek, a népi erők diadalra jutásának kiharcolására!« — (Sz. B. Pesti Napló 1927.)

A történelem igazolta a krónikás mondását.

ORUS ENDRE

Román karmester vendégszereplése Budapesten. Gheorghe *Georgescu* karmester, a Román Állami Díj I. fokozatával kitüntetett művész, a Román Népköztársaság érdemes művésze, budapesti vendégszereplése első hangversenyén a Magyar Rádió zenekarát vezényelte. Hangversenyének műsorán *Hacsaturján* II. szimfóniája, *R. Strauss* Don Juan c. szimfónikus költeménye és *Zempléni Kornél* közreműködésével *Liszi Esz-dur* zongoraversenye szerepelt. *Georgescu* a műveket magával sodró lendülettel, fölényes tudással és a formai építkezés maradéktalan érvényrejtésével vezényelte. Minden szólamot plasztikusan kidomborító technikája különösen *Hacsaturján* II. szimfóniájában érvényesült, amely műnek ez volt budapesti bemutató előadása. Az 1943-ban íródott hatalmas alkotás megrázó erejű pátosszal szólaltatja meg a szovjet népnek a Nagy Honvédő Háború alatt végbevitt hőstetteit nagyszabású szimfónikus mű keretében. Bár azóta mind a szovjet zeneművészet, mind *Hacsaturján* egyéni alkotóművésze újabb eredményeket mutatott fel, a jelentős alkotás ismerete elengedhetetlen feltétele a szovjet zeneművészet fejlődésében való tájékozódásunknak s így bemutatása igen fontos hézagpótló esemény volt. A Magyar Rádió zenekara is kiváló produkciót végzett a biztoskezü karmester vezénylete alatt. A hangverseny közönsége melegen ünnepelte a vendégszereplő karmestert, a közreműködő szolást és a Rádió zenekarát.

Második hangversenyén *Georgescu* az Állami Hangversenyzenekart vezényelte. Műsorán bemutatóként *Constantin Palade* fiatal román zeneszerző *Dózsa Györgyről* szóló balladája szerepelt. A

baritonszólóra, vegyeskarra és zenekarra írt mű, melyet lapunk 1951. évfolyamának 10. számában részletesen ismertettünk, a közös sorsban összekovácsolódott román és magyar nép közös forradalmát éneкли meg. A felhasznált népi témák között van *Bartók-gyűjtésű* erdélyi magyar népdal is, valamint a Román Folklor Intézet által újabban gyűjtött román népdal. Megindítóan hangzott a *Dózsa* halálát sirató kórus, míg a harmadik és hatodik rész népi témákból alkotott indulója sikeres lépés a tömegdal-kantáta nemzeti nyelvének megalkotása terén. A baritonszólót *Petre Ștefanescu-Goanga*, a Román Népköztársaság népművésze, érdemes művész nagy megjelenítő erővel énekelte. A kiváló baritonista a »Walküre«-ből is előadott egy részt. A ballada énekkari szólamait a Budapesti Kórus énekelte eredeti román nyelven, az idegen nyelv ellenére is kifejezően érvényrejtetve a mű tartalmi elgondolását. Az est másik szólistája *Garay György* hegedűművészként adta elő gazdag lírai hangvételrel. *Csajkovszkij* IV. szimfóniájának előadásával *Georgescu* bebizonyította, hogy nincsenek elkoptatott művek, csupán elkoptott előadások. Állami Hangversenyzenekarunk mindegyik szólama kitűnő munkát végzett a karmester intencióinak megvalósításában, de egyúttal saját szólama zenei szépségeinek egyéni profilú érvényrejtésében is. *Georgescu* ezen a hangversenyen is követendő példát mutatott arra, hogy a vezénylésnek, mint előadóművészetnek tökéletesen egyesítenie kell a kifejezés közlését a mozdulatok világos rajzával.

SZ. I

Szerkesztőség: Budapest, VII., Lenin-körút 9-11. Telefon: 221-285

Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin-körút 9-11. Telefon: 221-285

Kiadásért felel: A Lapkiadó Vállalat igazgatója

Előfizetés és személyes ügyfélszolgálat:

Posta Központi Hírlap Iroda, Budapest, V., József nádor-tér 1. Telefon: 180-850

Csekk számla száma: 939.123-47

Kinyomott példányszám: 1600

2-529770 Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

СОДЕРЖАНИЕ

Этот специальный номер полностью посвящен оценке творчества крупнейшего современного венгерского композитора, Золтана Кодая. Мы помещаем о творчестве Кодая статьи

Ференца Сабо
Белы Бартока
Андраша Михай
Пала Кадоша и
Иштвана Селени.

Приветствия Кодая прислали :

От имени Союза советских композиторов — *Т. Хренников, Ю. Шапорин, К. Молчанов.*

Союз трудящейся молодежи Венгрии.

Статьи об отдельных произведениях :

Аладар Тот — о «Картинках Матрью».

Йозеф Уйфалуши — о «Венгерских псалмах».

Лайош Бардош — о прозодии канона «К венграм».

Янош Темешвари — о Первом струнном квартете.

Иштван Петерфи — об опере «Прядильня».

Лили Немени — о показе оперы «Прядильня» в провинции.

Хуго Келен — о песнях.

Эндре Борус — о детских хорах.

Карой Криштоф в своей статье рассказывает, как в прошлом критика встретила первые произведения Кодая.

SOMMAIRE

Ce numéro spécial est consacré entièrement à l'oeuvre du grand compositeur hongrois Zoltán Kodály. Les articles sont dûs à :

Ferenc Szabó
Béla Bartók
András Mihály
Pál Kadosa et
István Szelényi.

Les hommages à Kodály ont été envoyés par :

les compositeurs soviétiques représentés par *Ty. Hrennikov, Ju. Chaporine et K. Moltchanov* et par l'Union de la Jeunesse Démocratique Hongroise.

Les études sur différentes oeuvres sont dûes à :

Aladár Tóth : Étude sur les « Mátrai Képek » (Images de la Mátra).

József Ujfaluassy : Étude sur le « Psalmus Hungaricus »

Lajos Bárdos : Étude sur la prosodie du canon « A Magyarokhoz » (Aux Hongrois).

János Temesvári : Étude sur le I. Quatuor à cordes.

István Péterfi : Étude sur le « Székelyfonó » (Réunion de fileuses; scènes de la vie des Siculs).

Lili Neményi : Étude sur les représentations du « Székelyfonó » en province.

Hugó Kelen : Étude sur les chansons d'art.

Endre Borus : Étude sur les choeurs d'enfants.

Károly Kristóf : Étude sur les critiques publiées à l'époque sur les premières oeuvres de Zoltán Kodály.

ÚJONNAN MEGJELENT ZENEI KÖNYVEK

BARTÓK BÉLA:

Népzeneink és a szomszéd népek népzeneje

II. kiadás 127 dallammal (Zeneműkiadó)

Bartók Bélának ez az alapvetően fontos műve az összehasonlító zenetudomány lényegét tartalmazza, elsősorban gyakorlati szempontból. Az 1934-ben első ízben megjelent munka azóta sem veszítette el időszerűségét. A kottamelléklet Bartók Béla kezeirésének sokszorosítása.

60 oldal

ára fve 12.— Ft

BÖHM LÁSZLÓ:

Zenei műszótár

Magyarázatokkal és kottapéldákkal (Zeneműkiadó)

Az eddig közkézen forgó zenei műszótárak az egyes idegen szavak egyszerű fordítását tartalmazzák csupán. Az új zenei műszótár részletes magyarázatokkal is szorgal és kottapéldákat is tartalmaz. A műszavak magyar, orosz, olasz, német, francia és angol nyelven is megtalálhatók. A függelék a nagyzenekar, fuvózenekar és szalonzenekar összeállításának módjait, az összes dur és moll hangnemek előjegyzését és idegen neveit, a különböző kulcsok összehasonlító táblázatát, valamint a helyes kottairást is tartalmazza.

250 oldal

ára kve 30.— Ft

Sajtó alatt

BALASSA IMRE — GÁL GYÖRGY SÁNDOR

OPERÁK KÖNYVE

(Zeneműkiadó)

A mű szövege teljesen eltér a polgári operakalauzoktól: mind a műveket, mind a szerzőket a haladószellemű esztetika és zenetörténet alapján értékeli. Mintegy 60, a Magyar Operaház műsorán szereplő opera, balett és dajjáték tartalmi ismertetését tartalmazza. Függelékben a rádióban gyakran megszólaló dalművekről és balettekről is rövid ismertetést ad.

Kb. 400 oldal

ára kb. 30.— Ft

MÉG KAPHATÓ ZENEI KÖNYVEK

KODÁLY ZOLTÁN:

A magyar népzene

(Zeneműkiadó)

A példatárt Vargyas Lajos szerkesztette

308 oldal

ára kve 37.— Ft

JARUSZTOVSZKIJ:

Csajkovszkij

(Művelt Nép Könyvkiadó)

37 oldal, 1 t.

ára fve 3.— Ft

PROTOPOPOV:

Glinka

(Művelt Nép Könyvkiadó)

48 oldal

ára fve 3.50 Ft

Bartók Béla levelei

(Művelt Nép Könyvkiadó)

Az utolsó két év gyűjtése

236 oldal, 16 t.

13.—, 17.50 Ft

MARTINOV:

Smetana

(Művelt Nép Könyvkiadó)

75 oldal

fve 5.— Ft

POPOVA:

Borogyin

(Zeneműkiadó)

50 oldal

fve 7.50 Ft